

SZEGED TEXTILIPARA

Írta: MOHOLI KÁROLY

I. Bevezetés

Szeged a Maros torkolata alatt a Tisza partján fekszik. Fontos vízi és szárazföldi útvonalak találkozási helye. Földrajzi fekvése következtében évszázadok óta kedvezőbb helyzetben volt, mint bármely közelében fekvő más település. A mindenkor árvízmentes Vár és Palánk környéke jelentőségét emelte az a tény is, hogy itt volt a Tisza a legkeskenyebb és így ósidók óta nagyszerű híd-főként szolgálhatott. Már a középkorban az ország egyik legnagyobb kereskedelmi központjává vált. Három irányú hajóforgalma távoli vidékekkel kötötte össze. A szárazföldi útvonalai pedig főleg a délmagyarországi területek központjává tették. A török időkben azonban a város gazdasági élete mélyen aláhanyatlott, de a nagyszerű földrajzi energiái következtében a XVIII. században ismét fellendült.

A XVIII. század közepe óta erőteljesen bontakozott ki a mezőgazdasági termelés, a kézműipar pedig egyre jobban elterjedt. Ennek következtében Szeged szerepe a Délvidék kereskedelmében megnövekedett. A mezőgazdasági termelésre ösztönzőleg hatott a francia háború következtében beállott exportlehetőség. A polgári fejlődés során pedig egymásután alakultak újra a céhek, melyek közül néhány rövidesen országos hírnévre emelkedett. A gabonafélék mellett elterjedtek az ipari növények is. A XIX. században széles körben való termesztésük nyersanyagot szolgáltatott a gyáriparnak.

A tőkés termelés kibontakozása során egymásután következtek az üzem-alapítások és ezek finanszírozására bank és takarékpénztárak létesültek. A kezdeti vállalkozások főleg az élelmiszer és építőiparban jelentkeztek.

A »kiegyezés« után viszonylag gyorsuló kapitalista fejlődésben nagy szerep jutott az 1845-ben alapított *Szeged Csongrádi Takarékpénztárnak*. Számos kisebb takarékpénztárral való kapcsolata révén érdekköre egészen Pancsováig terjedt. Más pénzintézetek, mint a *Szegedi Kereskedelmi és Iparbank*, a *Szegedi Kézművesbank* megalakulásával, Szeged pénzügyi és ipari központtá vált.

Az egyre gyorsuló tőkés fejlődés során új, nagyobb tőkebefektetésű üzem-alapítások is következtek az élelmiszer mellett, főleg a textiliparban.

A Tiszán leúsztatott fa teremtetten meg a szegedi fűrésztelepnek, majd a kialakuló bútorgyártásnak. A paprikatermesztés széleskörű elterjedése pedig a paprikafeldolgozó ipar kibontakozását tette lehetővé. Ezzel több új szín került a város életébe, de Szeged az első világháború előtti időkig az ipari fejlődés ellenére is kereskedőváros jellegű maradt. Fő gazdasági funkciója az áru-közvetítés volt.

Szeged kereskedelmi központtá való kialakulását nagymértékben előmozdította a vasútépítés is. A tiszai vasúti híd megépítése a Pest—Temesvár közötti forgalom hídfőjévé tette. A Délvidékkel, Araddal, Nagyváraddal összekötő vonalak megépítése után a város forgalmi jellege tovább növekedett. Az 1883-ban megépült tiszai közúti hídval pedig a Szeged, az ország déli felének legfontosabb kereskedelmi központja lett.

Szeged a XIX. század második felében egyre inkább művelődési és közigazgatási központtá is vált. Különösen kidomborodott ez a folyamat az 1879-es árvíz után, amikor az állam erős támogatással fejlesztette a várost. Szegedet tették meg a délvidék iskolavárosává azzal a céllal, hogy a magyarosító politika megvalósításában élenjár. Erre a célra még kollégiumokat és építettek. A közigazgatási központtá való fejlődést fejezte ki a Tankerületi Főigazgatóságon kívül az Ítéltábla, a vegyesdandár-parancsnokság és sok egyéb hatóság Szeged központtal való működése. A közigazgatási szervek felállítása, Szeged iskolaváros jellege, a kibontakozó ipar, jelentősen megnövelte a város lakosságát és így 1910-ben már az ország második városává vált.

Az első világháborút követő új határmegvonások következtében azonban Szeged elvesztette nyersanyagtermelő bázisának nagyrészét, kereskedelmi kapcsolatai pedig megszűntek. Gazdasági érdekkörét új területek felé kellett kiterjeszteni. A kormány az ország egyéb részeinek mellőzésével ugyan mesterségesen igyekezett Szeged gazdasági és kulturális szerepét továbbra is fenntartani. Ez azonban rövidesen csak látszattá vált. Míg a Tisza partján magyaránú egyetemi építkezések folytak, addig az iparfejlesztéssel és főleg kisemberek lakáviszonyainak megjavításával alig foglalkoztak. A munkásosztály helyzete egyre inkább rosszabbodott. A gazdasági válság évei pedig a munkásokon kívül súlyosan érintették a város határában tízezerrel élő kisparasztoakat, földbérloket. A törpebirtokok feiaprozódása, a nincstelen paraszti tömegek számának megnövekedése, egyre nyomasztóbbá vált. Az 1934-től kezdve ugyan általános fellendülés jelentkezett, de a fejlődés üteme meglehetősen lassú volt és néhány év után ismét a válság jelei mutatkoztak. A második világháború pedig teljesen megbénította a város gazdasági életét és kiutat csak a felszabadulás hozott.

A magyaránú iparfejlesztés, a kibontakozó szocialista mezőgazdaság alapjaiban változtatta meg a város jellegét. Új üzemek létesítésével, a régiék korszerűsítésével és magyaránú fejlesztésével Szeged az ország második könnyűipari központjává vált.

II. A helyi textilipar történeti áttekintése

Szegeden a textiliparnak nagy történeti múltja van. A környező területek ipari növényeinek felhasználása már századokkal ezelőtt ismerős volt. Különösen híresek voltak a kötél, hajóponyva és zsák áruk piacái. Messzi területekről keresték fel a helyi kézműiparosokat és így a szegedi kenderárak az ország egyéb részeibe is eljutottak. A termelés azonban a XIX. század 70—80-as éveikig csak kisipari jellegű volt. Az ipari fejlődés jellegét azonban már ekkor meghatározták a helyi adottságok. A vasútak fejlődésével, a hitelrendszer kiépülésével a mezőgazdaság nyersterményei egyre inkább Szeged felé áramlottak. Itt az élelmiszeripar mellett a textilipar számára mutatkoztak kedvező feltételek.

A textilgyáripar kibontakozását azonban hosszú ideig hátráltatta a közös vámterületen korlátlanul érvényesülő osztrák ipar. Pedig ebben az időben már hatalmas vetésterületeket ért el a kender, jelentékenyen emelkedett a len aránya is. A magyar textilipari nyersanyagokat azonban még hosszú ideig az osztrák és cseh gyárak dolgozták fel. Az osztrák textilipar a 70-es években már viszonylag nagy fejlettséget ért el, és az osztrák burzsoázia még csírájában elölt minden olyan kísérletet, amely az önálló magyar textilipar megteremtésére törekedett. Különösen vonatkozott ez a gyapjú és gyapotfeldolgozó iparra. Így számos magyar posztógyár rövid működés után tönkrement, majd gyakran osztrák tőkések kezébe került. Az osztrák burzsoázia nem egy üzemet még jutalékokkal is távortartott a versenytől. Ha ez nem sikerült, a kormányzat

segítségével a katonai rendelések leállításával pénzügyi nehézségek elé állította, és így a bukásuk már nem volt elkerülhető. A magyar kormányzat tudott erről a ténykedésekről, azonban megszüntetésükért hosszú ideig mit sem tett. Sőt még azt is eltúrta, hogy a közös hadsereg részére szükséges posztóáruk előállítására is csak látszatra vonják be a magyar textilgyárakat [1].

A textilipar kibontakozása érdekében csupán a 80-as években mutatkozott némi segítség. Ekkor indult meg, főleg az ország déli részein a nagyobb arányú kenderfeldolgozó ipar.

Lehetőség nyílt arra, hogy egymásután mechanikai kötélgyártó üzemek létesüljenek. — 1873-ban a *Bakay-féle*, 1875-ben az *Újszegedi mechanikai kötélüzem* —, majd pedig megalakuljon az első kender-fonó- és szövőipari gyár. A részvénytársaságok keretében az állami adókedvezmények nyújtásával, továbbá a szakmai védelemmel ezen ipartelemek fellendülése természetszerűleg bekövetkezett.

Országos viszonylatban ekkor már meglehetősen nagy kereskedelmi tőke gyűlt össze, és a gabonaexport csökkenése következtében sokan más, jövedelmezőbb vállalatokban kívántak befektetéseket eszközölni. Erre egyszerű alkalomként mutatkozott a kenderfeldolgozó ipartelemek létesítése. Így 1883-ban KOHNER ÁGOSTON vezetésével tőkés társaság vállalkozott a *Bakay-féle Szegedi Fonó-, Szövő- és Kötélgyár* átvételére, melyet részvénytársasággá alakítottak [1].

1886-ban 200 ezer forint alaptőkével rendelkező részvénytársaság vette át az újszegedi mechanikai kötélverő üzemet, és lerakta a későbbi *Magyar Kender- és Lenipar Rt.* alapjait.

A két nagy iparvállalat megalakulása után az első világháború befejezéséig, főleg kisebb textilipari vállalatok létesültek. POLLÁK SÁMUEL-féle kereskedő cég 1889-ben kender és lenáruk eladására alakult. 1901-ben már kötéláruk gyártásával is foglalkozott, és 1908-ban 30 munkást foglalkoztatott. 1912-ben kenderkikészítésre rendezkedett be. Ekkor vetette meg az alapját a ma is működő *Vajhádi-kenderkikészítő* gyártelepnek. A Takaréktár utcai üzemében a húszas években már 90—100 munkást foglalkoztatott. VARGA MIHÁLY az 1900-as évek elején alapított a Kálvária úton (ma Tolbuhin sugárút) kötélgyárat, később a Nagybécskerekről átvett hálógyárat telepítette a Deák Ferenc utcába. Az első világháború alatt már hadi szállításokat végzett és üzemét is nagymértékben bővítette. A két világháború közötti időben pedig főleg a kötélgyári részleg fejlődött. A hazai szükségletre való termelés mellett jelentős mértékben vett részt az exportban is. Az üzemben kötélárukat és sportszereket készítettek. A munkáslétszám 120—150 között váltakozott.

KIRCHENMAYER ÉS TÁRSA üzeme (Jósika u. 21. sz.) 1884-ben alakult, de csak a század első évtizedében fejlődött számottevővé. Nyers és festett gyapjúfonalakból kötszövöttáruk előállítását végezte.

A gyáripar megalakulása mellett azonban továbbra is megmaradt a kisiparosok fontos szerepe. Sokan foglalkoztak kötélgyártással, kötött- és szövöttáru előállításával.

Az első világháború utáni években az átmeneti fellendülés jelei mutatkoztak. 1921-ben a Dorozsmai úton alakult meg a HAZAI TEXTIL-

IPARI RT. A vállalat fonóda nélkül, főleg külföldről vásárolt fonalakkal nyitotta meg szövődéjét.

Az »ARIADNE« KÖTÖTT ÉS SZÖVÖTTÁRUGYÁR valamint az »ASTÓRIA« HARISNYAGYÁR megalakulásával be is fejeződtek az első világháború utáni textilipari gyáralapítások.

1926-ban az alábbi nagy- és középüzemek működtek [2]:

	Munkás- létszám	Energiafel- használás Hp.
1. Szegedi Kenderfonógyár RT.	900	1500
2. Magyar Kender-Len és Jutaiipari RT.	900	1100
3. Hazai Textilipari RT.	250	560
4. Varga Mihály Kötél- és hálógyára	150	65
5. »Ariadne« Kötött- és szövöttárugyár RT.	160	33
6. Pollák Sámuel kötélgyára	90	50
7. Kirchenmayer és Társa textilüzeme	40	11
8. »Astoria« Harisnyagyár	20	6

A fent ismertetett üzemeken kívül ugyanekkor a fonó és szövő kisiparban 19 kötélgyártó, 28 kötött- és szövöttárukészítő, 18 hímzett és csipkeárukészítő, 11 szőnyegszövő és 7 egyéb szövő és fonóiparos működött.

Az 1929—33. évek gazdasági válsága mély nyomokat hagyott a textilipari üzemek életében. A kisebb üzemek egymásután megszűntek. Csak a nagyobb tartaléktőkével rendelkező vállalatok tudták átvészelni a számukra veszteséggel vagy minimális jövedelemmel záródó éveket. Fennmaradtak továbbá a csekély befektetéssel dolgozó kisipari üzemek. A kisiparosok elsősorban a saját életszínvonalának csökkentésével igyekezett a nehézségeken áthidalást nyerni, másrészt a félkész nyersanyagok vásárlásával és gyors feldolgozásával — hamarosan piacra juttatta és így — kevésbé volt kitéve az áringadozások hatásainak.

Az 1934-től kezdődő általános fellendülés időszakában a három, ma is működő gyár mellett csak a Varga és Pollák-féle kötélgyártó üzem maradt meg. A kisiparosok száma pedig lényegesen nem változott.

A háborús évek kötött gazdálkodása azonban a nagyüzemek és a kisiparosok számára egyaránt nehézséget okozott. De míg az előbbieket nyersanyaggal való ellátását központilag biztosították, addig a kisiparosok jó része nyersanyag nélkül maradt. Ennek következtében többen ideiglenesen beszüntették ipari tevékenységüket.

Mivel a szegedi textilipari üzemek főleg a kender-len feldolgozásával foglalkoztak, így azok ellátása a hazai nyersanyagokból jó részben fedezhető volt. Csupán a juta beszerzése vált lehetetlenné, és így ez komoly mértékben bénította az *Angol Magyar Jutafonó Rt.* működését. A juta helyett olyan póanyagokat alkalmaztak, melyek csak a háborús szükségletnek feleltek meg.

A II. világháború eseményei Szeged textiliparában is jelentős károkat okoztak. Legnagyobb veszteség három légitámadás során a *Magyar Kender-Len és Jutaiipari RT.*-t érte. A többi üzem közvetlen háborús kára jelentéktelen volt.

A felszabadulás után az újjáépítés nagy munkája mellett, főleg nyersanyagellátási zavarok mutatkoztak. A szegedi üzemek elsősorban kender, len és juta feldolgozásával foglalkoztak. Az előbbi kettő főleg a hazai nagybirtokok szerződéses termelésével volt kapcsolatos. A nagybirtokok megszűnése után azonban ezen termeltetés csaknem egészen megszűnt. Az akkori körülmények mellett pedig a parasztság számára előnyösebb volt elsősorban a piac számára való termelés. Míg 1946-ban a kender vetésterülete az 1938. évének a 10-ed részére csökkent, (1938-ban 28,7 ezer, 1946-ban 2800 kh volt), addig 1947-re már az előző év vetésterületének több mint 3-szorosát 10,300 kh-t érte el [3]. A felszabadulást követő években éppen ezért a vállalatok nagyarányú importra szorultak. Ennek megfelelően export-szállításaik a nyersanyagbeszerzést szolgálták. Kendert főleg Jugoszláviából és Olaszországból, míg a gyapjút és gyapot alapanyagokat angol birtokokról importálták.

A nyersanyag és üzemanyag beszerzése, a termelés megindítása mellett alapvetően fontos feladatként jelentkezett az újjáépítés megindítása. Munkásosztályunk példamutató magatartása, áldozatos munkavállalása ezt is gyorsan lehetővé tette. Így a felszabadulás után néhány nappal már megindult a romeltakarítási, helyreállítási, majd az újjáépítési munka.

Szeged textilipari üzeimeiben az újjáépítés első időszaka 1947-ben befejeződött és az újszegedi üzem kivételével a teljes termelésre állhattak. A háború előtti termelési szintet azonban még sok vonatkozásban nem érték el. Ez a tőkések tartózkodó magatartásával és a még fennálló nyersanyagbeszerzési nehézségekkel volt magyarázható. A döntő fordulatot az üzemek vezetésében és a termelés kibontakozásában az 1948. év márciusában bekövetkező államosítás hozta. Egyes üzemek azonban ekkorra már teljesen eladósodtak, termelésük veszteséggel járt (Magyar Kender-Len és Jutaiipari RT.), így az átvételük különös nehézségeket okozott államunk számára. Viszont kedvezően hatott a termelésre a textilipari vállalatok profilozása. Az új vezetés mellett, végrehajtott szakosítások után a vállalatok termelése rohamosan növekedett, és lehetőség nyílt nagyobbarányú korszerűsítésekre, üzembővítésekre. Ugyan-ezen időben nyílt meg az alkalom arra is, hogy Szeged valóban az ország egyik legnagyobb textilipari központja legyen. *A 3 éves terv során Szeged új textilipari üzemmel bővült és a textildolgozás iránya is lényegesen megváltozott. Ekkor épült fel a Szegedi Textilművek, mely Közép-Európa egyik legkorszerűbb fonóipari üzeime.*

A ötéves terv időszaka alatt a textilipari üzemek nagyarányú fejlődésről tanúskodtak. Emelkedett a munkáslétszám és a termelés mennyisége. A kiépített új kapcsolatok már teljes mértékben biztosították a nyersanyagellátást. Az exportra pedig nagyobb lehetőség nyílt. Textilipari termékeink számára a népi demokratikus országok mellett mindjobban nyíltak meg a tőkés országok piacai is. Textiláruink keresetkékké váltak. Üzeimeink felfelé irányuló pályáját csupán az 1956-os ellenforradalmi események akasztották meg ideiglenesen. De munkásosztályunk törhetetlen akarateréjével gyorsan helyrehozta a lemaradást és ma a termelés ismét fellendülőben van.

III. A textilipari üzemek

1. A Szegedi Kenderfonógyár

A szegedi kenderfeldolgozó kisipar a XIX. század hetvenes éveiben az egyre növekvő keresletet már nem volt képes kielégíteni. Éppen azért igen nagy jelentőségű volt a *Bakay-féle mechanikai kötélüzem* 1873-ban való megalakulása. A vállalat a termelést rövid időn belül többszörösére növelte, de még így sem elégítette ki az országosan fel-lépő mind nagyobb igényt. Ebből alakult ki a *Bakay-féle Szegedi Fonó-Szövő és Kötélgyár*.

Az országos méretű fejlődés azonban csak a nagyobb tőkével rendelkező részvénytársaság keretében bontakozhatott ki. 1883-ban KOHNER ÁGOSTON vezetésével tőkés társaság alakult a Bakay gyár átvételére. A részvénytársaság 180 ezer forint alaptőkét biztosított. A gyár új neve ekkor *Bakay-féle Szegedi Fonó-Szövő, -Kötélgyár és Kenderbeváltó Rt.* lett. A tőkebefektetés kedvezőnek bizonyult és a vállalatot a továbbfejlődés érdekében már 1885-ben átszervezték. Az alaptőkét 360 ezer forintra emelték. Nagyarányú építkezéseket és berendezéskorszerűsítéseket végeztek. A gyár új neve ekkor *Első Szegedi Kenderfonó Rt.* lett. 1890-ben újabb átszervezés következett, — ezúttal a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank által, és a vállalat *Szegedi Kenderfonógyár Rt.-re* változott. Ekkor fejlődött a gyár olyan ipari vállalattá, mely már országos viszonylatban is számottevő volt. A cégnyilvántartások, tőzsdei tájékoztatók ettől az időtől kezdve tartották nyilván a gyárat [1].

A gyár nagyszerű fejlődését rövid időre megszakította az 1892. július 5-i tűzvész. A biztosítás útján megtérült összegből mintegy 8 hónapi újjáépítés során sikerült helyreállítani a gyárat. Az újjáépítéssel kapcsolatban jelentős felújítást végeztek. Az új fonó és szövőipari gépek alkalmazásával a legújabb kor színvonalára emelték a gyárat. A biztosítási összegben felüli nagyarányú beruházások azonban kedvezőtlen helyzetet teremtettek a részvénytőke és a vállalat pénzszükséglete között. Ez késztette az igazgatóságot arra, hogy 500 db. részvényt eladjon. A forgótőkének ily módon való megszorítása elősegítette a termelést. A gyártelep újjáépítését az állam azzal is támogatta, hogy más szakmabeli vállalatnak hosszú időn keresztül iparfejlesztési kedvezményeket nem adott.

Így a gyár 1893-tól kezdve már a réginél jóval nagyobb kapacitással dolgozott és termelése elérte az évi 700 tonnát.

A *Szegedi Kenderfonógyár* fejlődése nyersanyagbeszerzési gondokat okozott. A paraszti kisgazdaságokban termesztett és helyileg kikészített kóró már nem bizonyult elegendőnek, és főleg a minőség terén sok kívánni valót hagyott. A további fejlődés alapját csakis újabb kendertermesztésre alkalmas területek bevonása és főleg a kikészítés megjavítása képezhette. Ez vezette a gyár igazgatóságát arra, hogy 1893-ban szerződést kössön a *»Mezőhegyesi állami gazdasággal«* 15 éven át 600 kat. holdon való kender termesztésére [4]. Ezzel kapcsolatban a kóró helyszínen való kikészítésére kendergyárat létesítettek. A Maros vizének csatornán át való idevezetésével sikerült jó minőségű áztatást végezni.

A nagy mennyiségű egyöntetű tilott kender pedig lényegesen hozzájárult a Szegedi Kenderfonógyár készítményeinek minőségi megjavításához.

A gyár további fejlődését újabb kikészítőtelepek létesítésével, illetőleg vásárlásával segítették elő. Ezzel kapcsolatban 1894-ben a vállalat alaptőkéjét 500 ezer forintra emelték. Ugyanakkor pedig hozzákapcsolták a már 1890 óta a Magyar Ipar és Kereskedelmi Bank keretében *Palánkán* működő *Michels Kenderáztató és Kötélfonógyár RT.-t*. 1895-ben pedig *Komádiban* létesítettek kenderkikészítő telepet [5]. A nyersanyagkészlet állandó biztosításával a termelés fokozott emelkedést mutatott. Így 1896-ban már 1100 tonna kenderárut készítettek. A kamarai jelentés ugyanekkor megemlítette, hogy a »*Szegedi Kenderfonógyár az elsőrendű európai gyárak színvonalán áll*«. Fonalakat Németországba, Nagy-Britanniába, sőt Amerikába is szállítanak [6].

A termelésben elért eredmények mellett azonban a vállalat jövedelmezősége a tűzvész után még néhány évig viszonylag alacsony volt, 1894-ben csupán 34 ezer forint. A következő években azonban a kenderárak iránti kereslet nagyon megnövekedett és annak ellenére, hogy az árak csökkentek, mégis 1899-ben már 77 ezer forint tiszta jövedelem mutatkozott. Erről számol be az 1899. évi közgyűlési jegyzőkönyv a következőkben: »Míg az árak napról napra rosszabbodtak, addig az eladás mennyiségileg különösen zsinegből jelentékenyen emelkedett, úgyhogy az év folyamán nem tudtunk a keresletnek eleget tenni, ami arra indított bennünket, hogy a többi gyárak példáját követve, fonógyárunk nagyobbítását határozzuk el.« Ugyanitt szó esik a nyersanyagbeszerzési nehézségekről, elsősorban a nyers kender árának emelkedéséről. Ezzel kapcsolatban a beszámoló a következőket jegyzi meg: Reméljük, hogy a kenderfonógyárak között két év óta folyó harc megszűnik és módunkban lesz ezután a gyártmány eladási árában a nyersanyag árának megfelelő kifejezést adni [7].

1900-ban további 150 ezer forint beruházással bővítették a fonóipari részleget és növelték az egész ipartelep kapacitását. Különösen erős fejlődést értek el a zsinegkészítés terén. Az igazgatóság 1900. évi jelentése szerint a gyár az egész ország zsinegszükségletét képes ellátni. Ebben az évben nyert befejezést a Komádi-i kenderkikészítőgyár bővítése is [7].

Az 1900-as években a vállalat egyenletes továbbfejlődését az ideiglenes konjunktúra viszonyok sem zavarták meg. A század elején bekövetkezett részleges gazdasági válság a — nyugati országokhoz képest — kevésbé fejlett magyar textiliparra nem hatott. Így az évi zárszámadások egyre növekvő tiszta jövedelmet mutattak. A hallatlanul magas osztalékok elérését a kenderárak iránti nagy kereslet, a Szegedi Kenderfonógyárnak az országban elfoglalt kiváltságos helyzete és nem utolsósorban a munkások fokozott kizsákmányolása biztosította. A szegedi kenderfeldolgozó üzemek mellett azonban ekkor már a Bácskában létesült sok új üzem (*Újverbász, Apatin, Ófutam, Szépliget, Dunacséb, Hódáság*) terméke is megjelent a piacon és erős konkurrenciát jelentett. A tőkeerős szegedi gyár erre a kartellból való kiválással válaszolt. [8]. A szabad üzletszerzés a vállalat erejét csak növelte. A kíméletlen üzleti keménységgel és szinte fondorlatos leleményességgel elért eredmények

mellett azonban az igen alacsony munkabérek is szerepet játszottak. Így pl. az 1909-ben, a múlt évihez viszonyítva 15%-os termelési emelkedést értek el, majdnem változatlan berendezéssel és munkaerővel. A század első évtizedének eredményeképpen 1910-ben a gyár fonóüzemi részlege már az 1900. évi termelésének kétszeresét haladta meg.

1913-ban a Szegedi Kenderfonógyár az Osztrák-Magyar Monarchia legnagyobb szakmabeli vállalata volt. A szegedi kenderárúk ismertek voltak az egész monarchiában, sőt a gyár termelvényeinek kb. egyharmadát külföldre szállították. Így természetes, hogy a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1913. évi jelentése a kerület legnagyobb kivitelű iparvállalataként tartja nyilván a Szegedi Kenderfonógyárt. Az exportra elsősorban szövőfonalak, zsinegek, scdronykötelek, négyszögletes hajókötelek, gazdasági kötélárúk, hevederek, zsákok és kéveköti fonalak kerültek. A felvevő piacok között Európán kívül már Amerika is szerepelt.

A Szegedi Kenderfonógyárt még az első világháborút közvetlenül megelőző, mind erősebben kibontakozó válság sem érintette. A balkáni országokba irányuló export ugyan kiesett, de a nyugati piacokra való fokozottabb szállításokkal továbbra is sikerült a régi exportszintét fenntartani. Erről tanúskodnak a háborút megelőző évek termelési adatai: 1912-ben 3,794 tonna, 1913-ban 4,016 tonna. Hasonlóképpen a kamarai jelentés is kedvezőnek ítéli meg a helyzetet, amikor azt írja, hogy »a szakma a válságos 1913-as esztendőt kevésbé érezte meg«. Az igazgató pedig az alábbiakban nyilatkozott: »Szakmánkra ez az annyira szidott év nem volt kedvezőtlen« [6].

A világháború kitörése azonban a gyár fejlődését megakasztotta. A termelés visszaesett, nehézségek álltak be a nyersanyagbeszerzés és értékesítés terén egyaránt. Csak a hadi helyzet időleges kedvezőbbre fordulása jelentett némi fellendülést. A kender vetésterülete ugyanis nagy mértékben mecsökkent, ennek következtében a kikészítőtelepek munkája visszaesett. A szállítási nehézségek még külön késedelmet okoztak. A nyersanyagellátásban beálló hiányokat még csak tetézte az üzemanyag és alkatrész hiány.

A háborús események következtében beállott nyersanyaghiány leküzdésére a vállalat keretén belül leányvállalatként 1915-ben megalakult a *Mezőgazdasági Kenderipar RT.* Az új részvénytársaság átvette a 3 kenderkikészítő üzem irányítását és egyben a kendertermesztés céljára néhány ezer hold földet vásárolt. A nyersanyagellátás zavartalanságát azonban már a saját földterülettel való rendelkezés sem biztosította. 1916 második felében a gyár önellátása megszűnt. A Budapesten megalakult »Kenderközpont« átvette az ország összes nyersanyagainak elosztását. A nyersanyagellátás folyamatos biztosítását azonban a »Kenderközpont« sem tudta ellátni, pedig a hadseregnek nagy szüksége volt a kenderárúkra. Ennek következtében 1916-ban már nagyarányú visszaesés mutatkozott a termelésben és a munkások foglalkoztatottságában. A továbbiakban még inkább csökkent az össztermelés, sőt energiahány miatt a gyár hosszabb leállásra is kényszerült.

A háborús termelési eredményeket az alábbi táblázat fejezi ki [7—9]:

1914-ben	305 munkanap alatt	4,094 tonna	össztermelés		
1915-ben	304	„	4,063	„	„
1916-ban	303	„	3,617	„	„
1917-ben	226	„	2,088	„	„
1918-ban	262	„	1,818	„	„
1919-ben	70	„	314	„	„
1920-ban	162	„	668	„	„

Különösen lecsökkent a termelés 1918-ban és 1919-ben, amikor a munkásság forradalmi tömegei mind élesebben foglaltak állást az imperialista háború és a féktelen kizsákmányolás ellen.

A világháborút követő területi változások súlyosan hatottak a kenderfeldolgozó iparra. A szegedi gyárak a kender nagy részét a Bácskából és a Bánáthból kapták. Az új határmegvonás következtében azonban ezek a területek elvesztek. A hazai nyersanyag beszerzésről kellett gondoskodni. Fokozta a nehézséget az is, hogy a Mezőgazdasági Kenderipari Rt. saját birtokainak nagy részét a határmegvonás, másrészt a földreform következtében elvesztette. Így a 20-as évek elején fennálló 4—5 ezer holdnyi kender a szükségletnek csupán 15—20%-át látta el. A vállalat keretébe tartozó négy kiegészítő üzem kistermelőkkel igyekezett szerződéseket kötni. A néhány holdas parasztok azonban nem szívesen vállaltak ipari növénytermesztést, sőt bizonyos mértékű szabadkozás még a nagyobb birtokterülettel rendelkező gazdáknál is megvolt. Kedvezményekkel és különböző juttatásokkal próbálták a vetésterületet növelni, de kezdetben ez sem vezetett eredményre. Így a Szegedi Kenderfonógyár nyersanyagának nagyobb részét Olaszországból és Jugoszláviából volt kénytelen beszerezni. A termesztés hazai megszervezése során pedig a vállalat 1922-ben *Kiskirályságon* (ma Eperjes) új kenderkikészítő telepet létesített [6].

A nyersanyaghiány mellett fokozódó infláció hatott kedvezőtlenül a termelésre. Így a gyár még évek múlva sem érte el az 1914-es színvonalat. Értékesítési nehézségek is mutatkoztak. A gyár változatlan kapacitása mellett a hazai piac felvevőképesége már nem bizonyult elegendőnek. Éppen ezért fokozni kívánták az exportot. A gyár az exportlehetőségek biztosítása érdekében csatlakozott a világkartellhez, melyben főleg olasz, osztrák és svájci kenderfonó üzemek vettek részt.

A vállalat nagyarányú exportjáról az 1925. évi kamarai jelentés a következőket írja: »Hazánkban lévő két kenderfonógyár termelése az ország szükségletének háromszorosát teszi ki, minél fogva a gyárak a termelt mennyiségnek körülbelül kétharmadrészét exportálni kénytelenek.« Még 1927-ben is a Szegedi Kenderfonógyár termékének 55%-a került külföldre.

Az inflációt lezáró 1925-ös esztendővel a vállalat vagyonát számbavette. A vagyónállag gépekben és szerelvényekben 4,769.647 pengő, míg részvényekben, földbirtokban és az időközben felszámolt Mezőgazdasági Kenderipari Rt. vagyonával együtt 9,580.989 pengő volt. A részvény és tartaléktőke rendezése során az alaptőke 4,860.000 pengő lett, mely 121 500 db 40 pengős részvényből állt, 4,720 989 pengőt pedig tartalékba helyeztek [7]. A gyár kedvező mederben való fejlődését azonban meg-

állította az 1929-ben kibontakozó világgazdasági válság. Az ipari termelés fejlődését az alábbi táblázat foglalja össze:

1920-ban 668 tonna össztermelés

1921-ben	1,426	„	„
1922-ben	1,732	„	„
1923-ban	2,072	„	„
1924-ben	1,733	„	„
1925-ben	1,985	„	„
1926-ban	2,315	„	„
1927-ben	2,599	„	„
1928-ban	2,447	„	„
1929-ben	2,906	„	„
1930-ban	2,883	„	„
1931-ben	2,861	„	„

A világgazdasági válság évei súlyosan érintették a vállalatot, de a régi, nagymultú részvénytársaságnak volt elég ereje ahhoz, hogy a nehézségeket túlélje. Ebben azonban nagy szerepe volt annak is, hogy a terhek nagyrészt a munkásságra hárították. Így vált lehetővé, hogy míg országszerte a gyárak százai mentek tönkre, addig a Szegedi Kenderfonógyár csökkentett haszonnal ugyan, de minden évben nyereséggel zárt. Még a részvényérték tartásáról is gondoskodtak, és ezért 1931-ben 5000, 1932-ben 3500 részvényt vásároltak vissza és semmisítettek meg [8].

A vállalat gazdasági erejét mutatta az a tény is, hogy a válság évei egyben a nagyarányú felújítás korszakát is jelentették. 1929—31 között széleskörű korszerűsítést végeztek elsősorban az energiaátvitel és energiaszolgáltatás terén. Saját központi áramtermeléssel az egész gyárat elektrifikálták és az egységes transzmissziós meghajtás helyett a gépegységenkénti egyedi meghajtást vezették be. A nagyarányú beruházásokkal az energiaellátás költsége mintegy 45%-kal csökkent. A további beruházások és felújítások során 1934-ben a gyár megszüntette saját energiatermelését és csatlakozott a városi villanytelephez. Az olcsóbban megszerzett áram a termelési költségek további csökkentését jelentette.

A nagy világválság elmúlása után a lassú fejlődés évei következtek. Emelkedett a kendertermesztés és a feldolgozó ipar területén is kedvezőbb helyzet alakult ki [10]:

1933-ban 2,409 tonna össztermelés

1934-ben	2,886	„	„
1935-ben	3,225	„	„
1936-ban	3,110	„	„
1937-ben	3,519	„	„
1938-ban	3,136	„	„

A néhány évig tartó egyenletes fejlődés után 1938-ban már az ismét közelgő gazdasági válság jelei mutatkoztak. Az évi termelés csaknem 400 tonnával csökkent az előző évihez képest. 1939-ben pedig már a háborús előkészületek eredményeképpen 4021 tonnára emelkedett az évi termelés.

A háborús kereslet megnövelte a vállalati hasznot is. A részvények

osztaléka az 1932. évi 1,50 pengő helyett 3,50-re emelkedett. Megnövekedett az export mennyisége is, és a 38 állammal fennálló kereskedelmi kapcsolatok jó üzletet biztosítottak. A nagyobb kereslet a kendertermőterületek emelését is kívánta. A háborús konjunktúra éveiben azonban könnyen kötöttek kendertermesztési szerződéseket, majd 1941-től kezdve a Bácskából kapott nyersanyag hathatósan segítette elő a termelést.

Mégis a háborús évek alatt a vállalat a mélypont felé haladt. Már 1940-től kezdve nagymértékben csökkentek a külföldi megrendelések, — 1939-ben 2023 tonna, 1940-ben 890 tonna volt az export —, 1941-től kezdve pedig, midőn Magyarország ténylegesen is belépett a háborúba, Németország kivételével csaknem megszűntek [6].

Az 1940-es évek a vállalat vezetésében is változásokat jelentettek. Különböző rendeletekre való hivatkozással csaknem az egész igazgatóságot kicserélték. Helyettük a háborús kormányok »megbízható« emberei és a németek által delegált ellenőrzési szereppel megbízott vezetők kerültek. A munkaviszonyok megváltozását pedig a hadi üzemmé való átalakulás jelentette. A katonai parancsnok valóságos rémuralmat teremtett a gyárban. Az igazgatósági gyűlések is évről évre jobban kiszolgálták a hitleri háborús gépezetet, és a gyárat teljesen a haditermelés szolgálatába állították. A szovjet hadsereg törhetetlen előnyomulásával azonban 1944 őszén megszűnt a gyári rémuralom. A gyárat szervezett munkások vették át és megakadályozták minden fosztogatást. Így vált lehetővé, hogy az üzem néhány belövéstől eredő minimális kárt szenvedve érhesse meg a felszabadulást.

A Szegei Kenderfonógyár fejlődése a felszabadulás után. A felszabadulással új élet vette kezdetét a magyar politikai és gazdasági életben. Ez jutott kifejezésre az ország első *Üzemi Tanácsának* megalakulásával. A munkásbizottság rövid idő alatt sikerrel szervezte meg a termelést, kedvező kereskedelmi kapcsolatokat létesített romániai és jugoszláviai vállalatokkal. Nagymértékben hozzájárult, hogy az államhatalom és egységes irányítás nélkül is biztosítsa a gazdasági élet kibontakozásához szükséges alapot.

A termelés megindításában nagy segítséget nyújtottak a megszálló szovjet hatóságok is, amikor a szén és egyéb nyersanyagok beszerzését és szállítását segítették elő. Így 1945 januárjában a városparancsnokság által kiadott igazolvány engedélyezte a vállalat megbízottjának Salgótarjánba való utazását, sőt felkérte és utasította a szovjet és magyar hatóságokat, hogy megszerzett szén szállításáról gondoskodjanak. Ez tette lehetővé, hogy a gyár a szovjet katonai hatóságok és a polgári lakosság számára is bőséges kenderárut szolgáltatson [11].

A fejlődés további mérföldkövét jelentette 1945. januárjában a *MKP üzemi szervezetének megalakulása*, majd áprilisban az *Üzemi Tanácsnak Szakszervezeti Üzemi Bizottsággá való átalakulása*. Míg Szegei az Üzemi Tanács irányításával a termelés minél hathatósabb szervezését végezték, ugyanezen idő alatt a Budapesten ülésező igazgatóság csak a meglevő pénzkészleteknek az igazgatósági tagok között való felosztásáról gondoskodott. Később a Szegei Kenderfonógyárban működő Üzemi Bizottság ellensúlyozásáról tárgyalt. E cél érdekében három

vezető szegedi tisztviselőt igazgatósági taggá választottak. Így vélték a részvényesek érdekeit »megvédeni« az Üzemi bizottság rendelkezéseitől [8].

Az üzem termelését, mint országszerte másutt is, még a következő években a nyersanyaghiány hátráltatta. Ezen azonban 1947-től kezdve nagyobb mértékben meginduló kendertermesztés és az importnyersanyag segített.

Ilyen előzmények után 1948 márciusában került állami tulajdonba a Szegedi Kenderfonógyár. Ezzel az új korszak iparpolitikájának nagy-szerű kibontakozása megkezdődött. Az üzem irányítását munkásigaz-gatóval az élén harcokban edzett elvtársak vették át.

A tőkés termelés megszűnése lehetővé tette az egész textilipar terü-letén a nagyarányú szakosítást. Így 1949-ben hajtották végre a két szegedi kenderfeldolgozó gyár profilozását. A gyár összes szövőipari be-rendezését Újszegedre szállították, míg onnan az előfonó, valamint a gyűrűs fonógépek kerültek ide. Ezek után a Szegedi Kenderfonógyár kizárólag fonál, zsineg, kötéláruk és egyéb kötözőanyagok gyártására rendezkedett be. Az Újszegedi Kender Lenzövő Vállalat pedig a ken-der, len és egyéb textilanyagok felhasználásával a szövőipar telepévé vált.

A három műszak bevezetése, a termelés nagyarányú emelkedésére vezetett. 1951-ben az 1948-as állapotokhoz képest a késztermékek elő-állítására csaknem megháromszorozódott. A termelés nagyarányú emel-kedését az alábbi táblázat foglalja össze [12]:

Év	Termelés tonnában
1948	2326,6
1951	6246,0
1952	7371,0
1953	7873,2
1954	7256,1
1955	7316,8
1956	5926,8
1957	6799,4

Az egyenletes fejlődést az 1956. évi ellenforradalmi események ideig-lenesen megakasztották. Ezt egyébként jól kifejezi az előbbi táblázat is, ahol nagyarányú termeléseszkökenés jut kifejezésre. Áldozatos munkával azonban rövid időn belül sikerült az ellenforradalom okozta károkat fel-számolni, a készárut növelni. Érdekesen alakult a tervgazdálkodás során az üzem nyersanyagfelhasználása. Amint sikerült az állandó kenderter-mesztő-területek biztosítása, rohamosan csökkent az import mennyisége. Az alábbi táblázat az összes nyersanyag felhasználásán belül az import-anyag %-os arányát fejezi ki:

	1954	1955	1956	1957
Nyersanyagfelhasználás tonnában	7815	9298	8003	7750
Ebből import nyersanyag	2647	1741	780	796
Import a felhasználás %-ában	30	19	10	10

E kedvező folyamat a minőségi tilolt kenderek előállításával még csak fokozódik, és így a hároméves terv végére a tilolt nyersanyagbehozatal minimálisra csökken.

A Szegedi Kenderfonógyár államosítás utáni fejlődéséről a nagyarányú beruházások tanúskodnak. 1953—57 években több mint 6 millió forintot fordítottak a vállalat fejlesztésére. Népi demokráciánk — az üzem korszerűsítése mellett — különösen nagy gondot fordított a szociális berendezések létesítésére. A további beruházások között szerepelnek a nagyarányú gépfelújítások, a központi nyersanyagraktár, új kártoló üzemrész építése, továbbá a konyha és az étterem bővítése.

A Szegedi Kenderfonógyár szerepe az ország gazdasági életében. A nagyarányú fejlesztés, a profilozás, a három műszak bevezetése a Szegedi Kenderfonógyarat a város első nagyipari üzemévé tette. A magas munkaslétszám foglalkoztatottság, valamint a termelésben elfoglalt helye következtében fokozott érdeklődés nyilvánul meg a gyár iránt. A nemzeti jövedelem, — a devizaszerzési lehetőségek — révén pedig a népgazdaságunkban is igen fontos helyet tölt be.

A gyárban szövőipari fonalak, zsineg, kötél és egyéb kenderárak előállítását végzik. A hazai szükséglet kielégítése mellett az exporttermelésre is mind nagyobb gondot fordítanak. A gyártmányok minőségi emelkedése, a választékosság megnövelte a külföldi keresletet is, és ma már a vállalat alig tud eleget tenni a széleskörű megrendeléseknek. A Szegedi Kenderfonógyár termékei így is több mint 15 európai, ázsiai és afrikai országba jutnak el.

2. Újszegedi Kender Lenszövő Vállalat

Szeged textiliparának másik kimagasló vállalata az *Újszegedi Kender-Lenzövő Vállalat*. Alapítása és történelme visszanyúlik a múlt század nyolcvanas éveibe. 1888-ban, akkor létesült a mai gyártelep előde, amikor a magyar kendertermesztés a csúcspontját elérve visszaesett ugyan, de a hazai textiltanulmány kibontakozása már országos igény volt.

A jelenlegi gyártelep helyén 1875-ben HIPP és NARBUT délvidéki iparosok kötélverő üze me létesült, minden valószínűség szerint azzal a céllal, hogy a Tisza vizének felhasználásával kenderkikészítésre is berendezkednek [13]. Erre ugyan megjelölő tőke hiányában csupán a *Magyar Kender- és Lenipar Rt.* megalakulásával került sor. A kenderkikészítő gyártelep 1888-ban (400 db 500 forintos részvényvel) 200 ezer forintos alaptőkével létesült, és 1500 kat. hold termés feldolgozására volt alkalmas [4].

Az üzem gyors fejlődésnek indult és már 1891-ben lényegesen kibővült. 3250 db 200 forintos részvényvel 650 ezer forintra növelték az alaptőkét. A kenderkikészítő gyár most már 46 törő, tiloló, simító és gyarató géppel 2500 kat. hold kendertermés feldolgozására vált alkalmassá. Évente kb. 1500 tonna kikészített kendert termelt. Ugyanekkor a gyár szövőipari részleggel is bővült. 60 szövőgépet és 7 segédgépet állítottak be. A telítő részleget is megfelelő gépekkel és modern felszereléssel látták el. A szövőgyár termelőképesége 1 millió méter kender- és lenszövet gyártására volt alkalmas [4].

Az 1891-ben kiadott 9874/1891. sz. iparigazolvány a részvényesek nevét nem említi, így az első alapítókról nincs adatunk. A levéltári okmány szövegében csak a megalakult iparvállalat bejelentésének jóváhagyása áll. »A Magyar Kender és Lenipar R. T. Újszeged, kellően bejelentette, hogy Szeged város területén, Újszegeden kender- és lenkidolgozással, fonással és szövessel ipart szándékozik üzni... Ezen iparigazolványt kiadtuk. Szeged, 1891. év aug. 4. napján. Rainer József rendőrfőkapitány, mint elsőfokú iparhatóság [13].

1892-ben a részvénytársaság alaptőkéjét egy millió forintra emelte fel. A 14 ezer m³ űrtartalomra bővített 6 áztatómedence 2500 tonna kikészített árut szolgáltatott. Munkáslétszáma 1891-ben 1 főfelügyelő, 4 felügyelő, több szakmester vezetése alatt 380 férfi- és nőmunkás volt. De már 1892-ben a munkáslétszám 500-ra nőtt.

A vállalat termelése állandóan emelkedett. Az árviszonyok kedvezőek voltak és mégis a tőkés vállalkozók tőzsdei spekulációs tevékenysége következtében 1894-ben felszámolásra került. A Kereskedelmi és Iparkamara 1895. évi jelentése erről a következőket írja: A kormány erkölcsi támogatásával létesült gyár az első vállalkozók téves eljárása folytán egy nagyobb üzercsoport kezébe került. A kivételesen kedvező konjunkturális évek ellenére a hiányos berendezések, valamint főleg a tőzsdei ügyletek következtében felszámolásra került. A szövőgyár működésére vonatkozólag az évkönyv a következőket jegyzi meg: A kenderkikészítőgyár mellett létesült nagyobb szabású vitorlavásongyár más hasonló üzemekkel összehasonlítva nagy előnyökkel termelhetett. Itt ugyanis rendelkezésre állt a nagy mennyiségű energia-termelésre alkalmas ingyen pozdorja. Így felszámolás ellenére az üzemet életképesnek tartja és erről a következő évek beszámolójában meg is emlékezik.

A válságba jutott gyár 1894-ben új tulajdonosok kezébe került, amit 1898-ban új iparigazolvány kiadása követett.

»14481/1898. Iparigazolvány. SALZMANN HENRIK casseli lakos kellően bejelentette, hogy Szeged város területén, Újszeged, Alsókikötő soron Salzmann és Társa cég alatt kenderkikészítő, kötélgyártó és szövészeti gyáripart szándékozik üzni... Ezen iparigazolványt kiadtuk. 1898. július 26. Aláírás« [13].

1894 szeptemberében a szövőgyár a vállalat egészének köréből számadássalag különvált. Ettől kezdve egy részvénytársaság keretében, de lényegében véve mindkét üzem külön dolgozott. Az új vezetés mellett 1899-ben az áztatómedencék egész rendszerét átalakították és a szövőgyárban is nagyarányú beruházásokat eszközöltek. A munkáslétszám 600-ra növekedett. Így a gyár forgalma a kibővítés, másrészt a szövőipar kedvező helyzete következtében lényegesen növekedett. Szöveteit a kül- és belkereskedelem egyre jobban kereste. Készítményeiből Romániába, Németországba, Franciaországba és Nagy-Britanniába és Dél-Amerikába exportált [6].

A nagyarányú nyersanyagszállítást ekkor még a vasút kedvezőtlen díjszabása nehezítette. Ezért a gyár elsősorban a viziúton szállítható kenderkórók átvételére törekedett. Az áruk helyi elszállításához pedig az iparvasút hiányzott. Szükségessé vált a munkáslakások építése is,

mert a kikészítőtelep munkástörzsét akkor főleg a Bácskából idehozott — kenderkikészítésben jártas — munkások képezték.

A nagyobbarányú lakóházépítkezések befejezése után csak 1905-ben kapott engedélyt a vállalat az Újszegedi vasútállomásra való iparvágány építésére. Ezzel a gyár további fejlődéséhez nyílt lehetőség. Ugyanezen évben a vállalat új nevet vett fel, *Magyar Kender- és Lenipar Rt.* lett. A német részvényesek érdekeltsége azonban csak 1913-ban szűnt meg.

Az új lenfonó épületben 1908-ban indult meg a termelés. A be rendezés azonban nem volt elég korszerű. Sok használt gépet állítottak be és hiányzott ezek összehangoltsága. Így az előkészítő gépegységei a durva, míg a fonó egységei a finom fonalakra készültek. A len legnagyobb részét ekkor Oroszországból, kisebb hányadát Belgiumból vásárolták. 1911-ben az üzem még hazai termesztésű lenáztatással is foglalkozott. A minőségi igények fokozódásával azonban a műszaki feltételek ezen a vonalon nem feleltek meg. Ennek következtében a lenfonórészleg 1913-ban leállt. Az első világháború kitörése után a minőségi eltérések már nem számítottak és így a termelés mint hadiüzemben tovább folytatódott.

1911-ben a szövőde is lényegesen kibővült. Mintegy 300 szövőgép működött. Termékeik a Balkán-félszigeten, Törökországban és Nyugat-Európában egyaránt keresettekké váltak. A kender- és lenszák mellett lepedő-, redőny-, és zsávolylvásznat, törölközőt, sátorvásznat és hátizsákot exportáltak. A hadsereg megrendelése is egyre növekedtek. Híres volt az üzem vízmentes ponyvája.

A kenderkikészítő üzem készítményeinek csak egy részét dolgozta fel a helyi gyár, jutott belőle más hazai szövőgyárak számára, sőt Csehországba is szállítottak tilolt kendert.

Az első világháború ideje alatt hadiüzemmé alakult gyárban főleg hadfelszerelési cikket készítettek. A háború alatt került sor a modern varrodaépület és még két új épület felépítésére. Ezekben a helyiségekben készítették és raktározták a háború alatt felhasznált csalánszöveteket. A háború után az egyik épületbe a vigognefonó, majd a nyomóüzem, míg a másikba a II. szövőde, később a kenderfonó került.

A háborús évek megnövekedett igényét csak nehezen tudta a gyár ellátni. Rövidesen nyersanyaghiányok mutatkoztak. Ezért a PALLAVICINI uradalomtól bérbe vett *Nagyfa-i gazdaságban* 600 kat. holdon kendert termesztettek. Rövidesen az üzemi munkások élelmezési problémáját is helyileg kellett biztosítani. Ezt a feladatot ugyancsak az előbb említett gazdaság oldotta meg. 1400 holdon gabonaféléket, konyhakerti növényeket termesztettek, melyet nagyszabású állattenyésztés is kiegészített.

A háborús éveket ennek ellenére egyre növekvő nyersanyaghiány és a pótanyagok fokozott felhasználása jellemezte.

A világháborút követő ellenforradalmi események során rövidebb ideig, majd a szerb megszállás ideje alatt tartósan szünetelt a gyár működése.

1921-ben a megszállók kivonulása után ismét megindult a termelés [6]. A nyersanyaghiányon először külföldi behozatallal, majd termelési szerződések kötésével segítettek. A fokozódó pénzromlás nagy konjunk-

turát teremtett. Az áruk iránt óriási kereslet volt. Bármilyen mennyiségű áru vevőkre talált, és a fizetés készpénzben, vagy előre történt.

1925-ben a már eddig is közös irányítás alatt álló szegedi és pestezsébeti jutagyarat egyesítették. Így a Juta és Kenderipari Rt, valamint a Magyar Kender- és Lenipar Rt. egyesülése után a vállalat új neve *Magyar-Kender-Len- és Jutaipar Rt.* lett. Az egyesítéssel egyidejűleg az alaptőkét 10 millió koronával emelték fel. Ugyanekkor az üzem újabb gépek beszerzésével bővült. Az igények növekedésével a finomabb áruk gyártása is előtérbe került. Az üzemben belül nagyarányú gépátcsoportosítást hajtottak végre és megalakult a második szövöde-részleg. A 20-as évek során végzett nagyobbarányú felújításokkal és építkezésekkel érte el a vállalat a II. világháború előtti formáját.

A vállalat a kapitalizmus ideiglenes stabilizációja alatt nagymértékben megerősödött. Ekkor már nem voltak nyersanyagbeszerzési problémák. A kender vetésterülete megnövekedett és a hazai szükséglet ellátására csaknem elegendőnek mutatkozott. A gyár berendezése ekkor az ország többi hasonló jellegű üzemével megegyezett. A kenderárak iránti kereslet emelkedett és javult a vállalati jövedelem. Ennek ellenére az igazgatóság szemrehányást tesz a kormányzatnak, amikor a kamarai jelentésben azt írja: »A magyar ipar nincs kellően megvédve azon vállalatokkal szemben, melyeknek érdekeltsége úgyszólván teljesen külföldi« [6].

1928-ban a kezdődő világválság első hatásaként a vállalat érdekkörébe tartozó Dunaföldvári Kendergyár működését beszüntették. Megjegyzendő, hogy a válság kibontakozása során még az Újszegedi Kenderkikészítő gyártelep is becsukta kapuit és csak 1934-ben nyílt meg ismét. Ezzel a vezetés igyekezett minden olyan hatástól mentesíteni magát, mely a válság idején kedvezőtlenül befolyásolhatja a gyár működését. Az 1929 őszen bekövetkezett túltermelési válság azonban bénítóan hatott a Magyar Kender- Len és Jutaipar Rt-re is. A nagyszerű felfelé ívelő fejlődés megszűnt. Fizetési zavarok keletkeztek. Az eddig finanszírozó Magyar Olasz Bank elállt a további ügyletektől, és így a vállalat vezetősége a pénzügyi műveletek lebonyolítására az Angol Magyar Bankot kérte fel.

Az egyre csökkenő termelés mellett, a készárúkészletek fogyóban voltak. Ugyanekkor a nyersanyagbeszerzés különösen megnehezedett. A kedvezőtlen helyzeten úgy segítettek, hogy lényegében véve bérfeldolgozást végeztek a kóró feléért.

A válság éveiben megnőtt a vállalatok közötti versengés is. A gyárak ugyanis a verseny fokozásával igyekeztek helyzetükön javítani. Az olcsóbb iparcikkellőállítást azonban elsősorban a munkásság bérnívójának csökkentésével biztosították. A kedvezőtlen versengési folyamatot pedig a kartellekbe való tömörüléssel igyekeztek megállítani. Így 1931-ben a három magyar jutafeldolgozó gyár között megállapodás jött létre a jutaárak termelésére vonatkozólag. Az egyezmény szerint az újszegedi gyár a jutaárak 34%-át állította elő. Hasonló módon a lengyárak is megállapodást kötöttek, hogy a termelők számára rentábilis árakat fizetnek, és hogy fonalszükségletüket meghatározott áron hazai fonodákból

szerzik be [14]. Ezek a megállapodások ugyan gátat szabtak a fokozott versengésnek, de a vállalatok veszteségeit nem akadályozhatták meg.

1930-tól kezdve a nagy árzuhanások a nyersanyagbeszerzésre és a készáruértékesítésre egyaránt kihatottak. Így a gyár az 1930-as évet 870 ezer pengő veszteséggel zárta le. A gazdasági válság további időszakában is állandóan csökkent a forgalom, de a terhek jórészenek a munkásságra való áthárításával sikerült a további veszteségeket megszüntetni. A forgalom az alábbiak szerint változott [15]:

1930-ban	8.412.612	pengő
1931-ben	5.789.554	„
1932-ben	4.227.116	„
1933-ban	6.144.000	„

Az 1933-as év emelkedése azonban a vállalat igazgatóságát nem elégítette ki. Erről tanúskodik az igazgatósági jelentés, mely egész sor kedvezőtlen jelenséget hoz fel. Pedig az évi mérleg a 100 ezer pengős értékcsökkenés leírás, továbbá a nagyarányú lenfonodai beruházások — épületekre 55, gépekre 157 ezer pengőt fordítottak —, mellett is tisztanyereséget mutatott fel.

Az 1931-től bevezetett deviza korlátozás különösen a nyersanyag és félkész gyártmányok beszerzésére hatott bénítóan. A nehézségek arra késztették a vállalatot, hogy olyan fonalakat is előállítson, amit eddig külföldről vásárolt. Ez pedig új gépek beszerzését tette indokolttá [15]. A lenfonoda új gépekkel való ellátása 1933-tól kezdve egyben lehetővé tette a barchend, flanell és takarók készítéséhez szükséges fonalak előállítását. Ugyanakkor az eddig kizárólag külföldről beszerezett bourettafonalak gyártására is berendezkedtek. A fonalak készítéséhez szükséges nyersanyaghoz Belgiumból, Franciaországból, Német- és Csehszlovákiából viszonylag könnyen hozzájutottak. A juteállítás terén azonban a nehézségek csak 1934 után simultak el.

Ekkor nyílt meg ismét a kenderkikészítő üzem is, melynek sikerült 1500 kh. kender termesztésére szerződést kötnie és ezáltal nyersanyagellátása biztosítottá vált.

A konszolidálódott helyzet a vállalat felfelé ívelő fejlődésében és újabb 240 ezer pengős beruházásban mutatkozott meg. Meg kell ugyan említeni, hogy még hosszú ideig kísértette a vállalatot a felszámolás veszélye. Ezen újabb és újabb gyártmányok bevezetésével, a műszaki vezetés és üzemszervezés megjavításával igyekeztek segíteni. Így a gyár megkezdte a gyapjú és selyemszövést, vigognefonás indult, és igen jól védelmezőnek mutatkozott a nyomóüzem felállítása. Az új vezetés és korszerűbb szervezés kedvezően hatott a gyár fejlődésére. 1937-től kezdve azonban az egyre élénkebbé váló üzletmenet már a II. világháborúra való előkészület következménye volt. 1938-ban helyezték ismét üzembe a hosszú évek során leállított lenfonodát, ami a helyi nyersanyagellátást javította meg. Egyben pedig lehetővé vált 100 újabb munkás foglalkoztatása [6].

A háború alatt a gyár hadiüzemmé vált, és a katonai parancsnokság biztosította a hadfelszerelési célokra átállított termeléshez a szükséges munkafegyelmet. Ugyanakkor a fokozott szükséglet kielégítésére

a munkáslétszámot 2500-ra emelték fel. Az új igazgatóság és vállalatvezetés teljesen kiszolgálta a háborús igényeket. A munkások pedig egyre nehezebb munkaviszonyok között várták a felszabadulást.

A hadműveletek azonban igen súlyos áldozatokat kívántak a dolgozóktól és súlyosan érintették az egész gyárat. A Magyar Kender Légiipari Rt.-ot érte a textilipari vállalatok közül a legsúlyosabb pusztulás. 1944-ben három légitámadás az épületek jórésztét rombadöntötte, a gépi berendezést pedig használhatatlanná tette. Már az első légitámadás, mely a kazán- és gépházat érte, megbénította az üzem működését. A további bombázások csak fokozták az épületben és a gépparkban beállt károkat. A katonai parancsnokság ellenőrzése alatt álló gyárvezetőség pedig eleget téve a bénítási parancsnak, megkezdte a még épségben maradt legértékesebb gépek leszerelését. Így került a Tiszán horgonyzó két uszályba mintegy 20 vagon, főleg fonodai gép. Az elszállítást azonban megakadályozta a dél felől hirtelen előnyomuló felszabadító szovjet hadsereg. A kivonuló német csapatoknak azonban még annyi idejük volt, hogy az uszályokat elsüllyesszék. [16].

A gyártelep siralmas állapotban érte meg a felszabadulást. Az épületkár 75%-os, míg a gépkár kb. 60%-os volt. Ugyanekkor pedig az összes nyersanyag és készáru elveszett. Csupán az újszegedi kikészítőtelepen tárolt 350 vagon kenderkóro maradt meg. Ezt is csak hosszas kutatás után sikerült összehordatni, mert egyrészét az események során széthordták [13].

A gyár újjáépítése és fejlődése a felszabadulás után. A háború alatt porig süjtött vállalatot a romokból kellett újjá építeni. Ebből a hatalmas feladatból munkásosztályunk derekasan kivette a részét, és 1947. végére viszonylag gyors ütemű újjáépítéssel sikerült az üzem helyreállítása. A lerombolt épületeket rendbehozták, a kijavítható gépeket ismét beállították és széles alapokon megindulhatott a termelés.

Az újjáépítés már a felszabadulás utáni napokban a romok eltakarításával ugyan megekezdődött, de a tervszerű munkálatokat csak a károk felmérése után 1945 június 1-én indították meg. Az Angol Magyar Bank Rt. érdekkörébe tartozó vállalat tőkés megbízottjai a károkat felmérve úgy döntöttek, hogy a gyártelepet újból helyreállítják a háború előtti teljes kapacitásra, sőt a helyreállítás után modernizálásra és bővítésre is sor kerül.

Az újjáépítés első ütemeként az ideiglenes üzem felállítását végezték el. Ennek során rendbehozták a gyár erőműtelepét. Működésbe lépett a kenderkikészítő, kenderfonó, vigognefonó, szövő- és varrodarészleg. 1946 szeptemberében pedig megkezdődött a két elsüllyesztett uszály hatalmas értékű gépállományának kiemelése. Így vált lehetőség a teljes fonodai üzem kialakítására.

Az év végén tartott igazgatósági ülésen hozott határozat alapján a Dunaföldvári Kendergyár Rt. 1947 januárjától beolvadt a szegedi vállalatba. Ugyanekkor történt meg az alaptőke rendezése is. A vállalat alaptőkéje 5 millió forint lett, mely 125 ezer db 40 forintos névértékű részvényből tevődött össze. A részvények 60%-a az Angol Magyar Bank Rt., míg 40%-a a londoni Ralli Brothers Ltd cég tulajdonába került [13].

A hazai nyersanyaghiányok és a külföldi nyersanyagbeszerzési ne-

hézsségek ugyan akadályozták a termelés ütemének fokozását, de az újjáépítés munkája már nagyszerű eredményeket ért el. Így 1947 végére sikerült a teljes törő, tiloló üzemeltetése. A kendorfonoda felszerelése is befejezést nyert: A cérnázó épület helyreállítása után ennek második emeletére épült az 1000 személyes kultúrterem. A szövőde épületének rendbehozása után a gépek átcsoportosítása is befejezést nyert. A növekvő termelés ellenére azonban a vállalat a hatalmas újjáépítési költségeket már fedezni nem tudta. Egyre inkább növekedtek a kereskedelmi kölcsönök, továbbá az újjáépítésben résztvevő vállalkozók és szállítókkal szembeni tartozások. Ennek következtében a vállalat az 1947-es évet már 4 millió forint veszteséggel zárta.

Ilyen körülmények között következett be az üzem államosítása 1948. márciusában. Munkásosztályunk szívós harcának eredményeként új vezetés került a vállalat élére. A súlyos terhekkel és öröklött nehézségekkel azonban a bővítés és modernizálás munkáját nem végezhettk el. Az 1948 végére a vállalat vesztesége további 7 millió forinttal növekedett. Világossá vált a felső vezetés előtt is, hogy a vállalatot először is rentábilissá kell tenni, olyan feltételeket teremteni, hogy 3 éves tervfeladatainak eleget tehessenek. Ebben nagy segítséget jelentett a textilipari vállalatok profilozása is.

Ennek során a fonodai gépberendezések és szakmunkások a Szegedi Kenderfonógyárhoz, míg a vígognefonoda teljes berendezése a Bájai Posztógyárhoz került át. A nagyteljesítményű varrodarészleg pedig önálló vállalattá alakult, később a *Ruhagyár* alapját vetette meg. Ugyanekkor szovjet tapasztalatok alapján átszervezték az üzem műszaki-gazdasági vezetését. A gazdasági egyensúly helyreállítására pedig a vállalat több millió forint állami hitelt kapott. Ezzel lehetőség nyílt nagy mennyiségű alapanyag vásárlásra, biztosították a gazdálkodás zavartalanlását.

Az új feltételek mellett nagymértékben emelkedett a vállalat termelése, növekedett a termelékenység, sikerült a vállalat újjáépítését befejezni és így a 3 éves terv feladatait teljesíteni. A vállalat a 3 éves terv befejezése előtt az *Újszegedi Kender-Lenzövő Vállalat* nevet vette fel.

A termelés fejlődése az ötéves terv során. Az Újszegedi Kender Lenzövő Vállalat hatalmas utat tett meg a felszabadulástól a 3 éves terv befejezéséig. Ez idő alatt sikerült az újjáépítés nagy munkáját befejezni, és megindulhatott a tervszerű fejlődés. A profilozás nagymértékben emelte a vállalat össztermelését és megszüntette az iparági szerteágazást. Az ötéves terv időszakában már megkezdődhetett a gépi berendezés felújítása és a nagyarányú modernizálás. Ennek során államunk csupán a műszaki fejlesztésre és bővítésre mintegy 7 millió forintot fordított. Továbbá igen jelentős felújítási összeg került felhasználásra. A vállalat szövőiparon belüli profiljában is lényeges különbség adódott. A múltban a termelés nagyobb hányadát az ún. könnyűárúk képezték. A termelt árúk $\frac{3}{4}$ része pedig a lakosság közvetlen fogyasztási célját szolgálta. 1950-től kezdve azonban a vállalat döntő mértékben az ún. nehéz textilárúk gyártására rendezkedett be. Ezek ma már az összmenyiség 56%-át, az értéknek pedig 64%-át képezik.

Lényegesen megváltoztak a felhasznált nyersanyagok is. A len, kender és gyapotfonal mellett a viscosa eredetű fonalak, a műszaki szöveteknél pedig perlon, nylon alkalmazása megnövekedett.

A lakosság közvetlen fogyasztási céljaira szolgáló iparcikkek közül a legfontosabbak: a különféle szabókellékek, kárpitos alapanyagok, háztartási textiliák, ágyterítők és a szőnyegek.

A gyártott textiliák a legkülönbözőbb iparágak igényeit elégítik ki, és ezzel mentesítik azokat a külföldi behozataltól. (Élelmiszer, gyógyszer, illatszer, dohány, cipő, kárpitosipar, gumiiipar, vegyi ipar, bauxit, cement, kőolajipar, a bányászat, mezőgazdaság, tűzoltóság, posta, vasút, kábel- és egyéb műanyaggyártás stb.)

Évtizedek óta híres a vállalat tömlő és ponyvaipara. Új eljárások bevezetésével sikerült a ponyvák minőségét javítani, és csökkenteni a rothadás lehetőségét. Legújabban mosásálló, lángmentes ponyvát is készítenek.

Újszegedi Kender-Lenzővő szerepe az exportban. A vállalat igen jelentős szerepet tölt be a magyar exportkereskedelemben. Számos textiláru hazai szükségletének biztosítása mellett sokat exportál külföldre. A vállalat a textilipar egyik legjelentősebb valutatermelője. Exportcikkeinek fő vásárlója a Szovjetunió és az európai és ázsiai szocialista államok, de sokat szállít más európai országokba is. Svédország, Norvégia, Finnország, Dánia, Nyugat-Németország, — újabban pedig Szíria, Egyiptom, Libanon, Irak is vásárlóként szerepelnek.

Az üzem továbbfejlesztése. A fejlesztés során közelebbi és könnyebben megvalósítható, valamint távolabbi és nagyobb költséget igénylő beruházások indokoltak. A legfontosabb megoldandó feladat a műszaki szövetek szövőtermének bővítése, továbbá a festődei kondenzálógép megépítése.

A távolabbi feladatok között a meglehetősen elhasznált géppark modern gépekkel való kicserélése és a célszerűbb üzemátrendezés, első sorban az anyagraktárak központosítása szerepelne.

3. Szegedi Jutaárugyár

A szövőgyárat a *Hazai Textilipar Rt.* 1921-ben alapította. Főleg külföldről olcsón összevásárolt 60 gépből álló szövődét és 9 varrógéppel dolgozó varrodai részleget állított fel.

Megemlítem, hogy a szövőde céljaira felhasznált épületek egy része már az I. világháború előtt is megvolt. A szövődei főépületben akkor hulladékfeldolgozógyár volt. A világháború során a helyén ideiglenes háborús élelmiszeripari üzem működött.

A Hazai Textilipari Rt. működésére vonatkozó adatok meglehetősen hiányosak. Annyi azonban megállapítható, hogy az üzemben foglalkoztatottak száma az 1921—23-as években 80—100 körül volt. Az évi termelés mennyisége 30—32 vagon tett ki.

1923-ban nagyarányú építkezést végeztek, majd a következő évben a szövőgépek számát 102-re emelték, és a munkáslétszám is elérte a

160-at [6]. A teljes gazdasági konszolidáció előtt azonban már a vállalat fizetési nehézségekkel küzdött, és még ez évben az üzemet a *Bachern Konszern* bérbe vette. Ekkor a munkáslétszámot 200-ra emelték, a havi termelés pedig elérte az 5—6 vagon. Az üzem fellendülése után 1927-ben ismét visszakerült a Hazai Textilipari Rt. kezébe.

A Hazai Textilipari Rt. nagyobb beruházásait az Országos Hitel Egyesület biztosította. Kiépítették a teljes fonodát és több új szövőipari gépet állítottak üzembe. A gazdasági élet megszilárdulása a vállalat felfelé irányuló fejlődésében is mutatkozott. Nem sokáig tartott azonban a kedvező helyzet, mert az általános világgazdasági válság során a csekély tartaléktőkével rendelkező vállalatok rövidesen csődbe jutottak. Csupán a nagyobb tőkebefektetéssel rendelkező vállalatok tudták a gazdasági válság időszakát átélni. Már az 1928. évi kamarai jelentés is említést tett a gyár fizetési nehézségeiről.

A Hazai Textilipari Rt. pedig nem tartozott a nagy tartaléktőkével rendelkező vállalatokhoz és az eddig finanszírozó Országos Hitel Egyesület is fizetési nehézségekbe került és így a vállalat 1929-ben becsukott. A vállalat részvényeit pedig Dundee-i skót tőkés csoport árverésen vette meg.

1930-ban a vállalat 1 millió pengős alaptőkével *Angol—Magyar Jutafonó és Szövőgyár Rt.* címen alakult meg. Az új vezetés mellett ismét termelésbe kezdett. A külföldi tőkések megfelelő mennyiségű nyersanyagot biztosítottak, sőt a vállalat kibővítésére is jelentős beruházásokat fordítottak. A szövödét és fonodát egyaránt bővítették. Ebben az évben tértek át a helyi energiatermelésről az elektromos áram használatára. Ezzel lényegesen javult az energiaellátás és a termelési költség is csökkent. [17].

Az elektromos áram használatára való áttérés nagymértékben csökkentette az energetikai költségeket, és hozzájárult az olcsóbb iparcikkek előállításához.

1930. év május havi energiaköltség	7260 pengő
július „ „	5854 „

A gazdasági válság a továbbiakban is érintette ugyan a vállalatot, de nagyobb megrázkódtatást nem okozott. Ezt az időt az üzem korszerűsítésére és a termelékenység növelésére használták fel.

Így 1931-ben a nagyobb beruházások mellett is a veszteség csupán 19,887 Pengő, 1932-ben 11.276 pengő. Ebben az évben az országos zsákidény 600 vagonról 300-ra csökkent le, és ez nagyon éreztette hatását a vállalat termelésében. A calcuttai gyárak dömping áraival pedig külföldön nem volt versenyképes.

A következő évek azonban már jelentős vállalati haszonról számolnak be. Így 1933-ban 65.798 pengő

1935-ben	26.696 „
1934-ben	98.085 „

Nagymértékben emelkedett az üzem termelékenysége és erőteljesen csökkent a termelési költség.

1935-ben az évi termelés 881.2 tonna. Az 1 kg-ra jutó termelési termelési költség pedig 92 fillért tett ki.

Az üzem felfelé ívelését 1937-ben ismét kezdődő részleges gazdasági válság akadályozza. Így az 1937 év 73.250 Pengő veszteséggel zárult.

1938-ban a háborúra való előkészület következtében ismét fellendülés mutatkozott. Ez évtől kezdve a vállalat felfelé ívelő fejlődést mutatott, de a háborús események során rövidesen nyersanyagellátási zavarok mutatkoztak. A pengő elértéktelenedése folyamán emelkedtek a termelési költségek. 1939-ben már 1 kg-ra eső termelési költség 142 fillér, míg 1943-ban 334 fillér volt.

A felszabadulás előtti termelés mennyiségét az alábbi adatok mutatják [17]:

1930-ban	939.8 tonna
1935-ben	881.2 „
1938-ban	716.7 „
1939-ben	884.8 „
1943-ban	872.5 „

A háborús évek konjunkturális helyzetet teremtettek. Bár az üzem állandóan nyersanyagbeszerzési nehézségekkel küzdött, mégis az évi mérleg magas jövedelmet mutatott ki.

1938-ban	178,432 pengő
1940-ben	127,562 „
1941-ben	91,889 „
1942-ben	85,604 „
1943-ban	328,287 „ volt a tisztajövedelem.

1939. év végétől az angol tőkésekkel minden kapcsolat megszűnt és a részvények után járó osztalék nem került kifizetésre.

A gyár a háborús nyersanyagellátást pótanyagok-, fonópapír, kender- és lenkóc — fokozott felhasználásával igyekezett megoldani. Ennek segítségével ún. textilz zsákot készített.

1944 őszén a hadművelet során az üzem leállt. Az Angol Magyar Jutafonó és Szövőgyár azon kedvező helyzetben levő gyárak közé tartozott, melyekben jelentősebb háborús kár nem következett be. Így a nyersanyag és energia biztosítása után 1945 május 22-én a termelés megindulhatott.

A gyár működése a felszabadulás után. A gyár igazgatósága és Üzemi Bizottsága a termelés újjászervezését gyorsan megoldotta. Annak ellenére, hogy az angol tőkésekkel való kapcsolatot a gyárvezetés csak 1946-ban tudta felvenni, igen eredményesen működött. 1947-ben már 156,595 forint tiszta jövedelmet eredményezett.

Az 1947. évi június 7-i igazgatósági jegyzőkönyv erre vonatkozólag a következőket jegyzi meg: »Az angol részvényeseknek 1939 óta osztalékot nem fizettünk. Ennek ellenére mihielyt a lehetőség megnyílt a legnagyobb érdeklődéssel és áldozatkészséggel vannak vállalatunk iránt.« majd később megjegyzi »a részvényeseknek a befektetett vagyon után fogunk tudni osztalékot fizetni.«

A közgyűlés egyben javaslatot tett, hogy a 3.282.933 forint va-

gyonból 2.500.000. forint legyen az alaptőke, míg a fennmaradó 782.933 forintot tartaléktőkeként kezeljék. Ezenkívül az Üzemi Bizottság követe-
telésére 50 ezer forintot munkásjóléti alapra, míg 10-ezer forintot a
tisztségviselői segélyalapra helyeztek [18].

Az igazgatóság 20 ezer db 125 forint névértékű részvényt bocsátott
ki összesen 2,500.000 forint értékben.

A jegyzőkönyv a részvények bemutatóit, illetőleg a részvénytulajdonosok kép-
viselőit az alábbiakban jegyzi meg:

Dr. Tonelli Sándor	2 db részvénytulajdonnal
A. S. Henry & Co Limited Manchester	
képv. Tonelli Sándor	10.000 „ „
Dr. Donáth Lipót	2 „ „
Moore & Weinberg (Dundee) Ltd.	
képv. Donáth Lipót	3990 „ „
Nimis Antal	2 „ „
Dundee Brattice Cloth & Waterproofing Co Ltd Dundee	
képv. Nimis Antal	2000 „ „
Fónai István	2 „ „
Hardie & Smith Ltd Dundee	
képv. Fónai István	2000 „ „
Ludwig Viktor	2 „ „
Jaffe Bros & Co Dundee Ltd.	
képv. Ludwig Viktor	2000 „ „

Összesen: 20.000 db.

Ugyanezen a közgyűlésen került sor az új igazgatóság és felügyelőbizottság
újraválasztására is. Igazgatósági tagok *Lord E. Ramsden, Franck Stockdale*
manchesteri és Tonelli Sándor budapesti lakosok lettek. A felügyelő bizottság tag-
jaiul *Farkas László Szeged, Haimann Géza, Jutas Lipót, dr. Székásy Miklós* buda-
pesti lakosokat választották meg.

Mint külföldi tulajdonban lévő vállalat 1948-ban még nem került
államosításra, így az igazgatóság ez évben is ülést tartott. A szeptember
3-i közgyűlés során a magyar képviselőben történt változás, míg a ki-
bővített új igazgatóságba az előző évin kívül Duncan Fox Caldwell és
John Auchmity Hardie dundee-i lakosok kerültek. Felügyelő bizottsági
tagok pedig Haimann Géza, Jutas Lipót budapesti, valamint Farkas László
és Vági Ferenc szegedi lakosok lettek.

E közgyűléssel a tőkések szerepe lényegében véve végérvényesen
lezárult. A vállalat irányításában és a közvetlen vezetésben már mind
nagyobb szerep jutott az Üzemi Bizottságnak. Az üzem államosítására
1949. december 28-án került sor. Új neve *Szegedi Jutaárugyár* lett.

A Szegedi Jutaárugyár már teljes kapacitással vett részt a 3 éves
terv végrehajtásában. 1949-ben elérte a háború előtti szintet és a követ-
kező évben azt messze meg is haladta. Kezdetben főleg hazai nyers-
anyagok, később 40—45%-os juta felhasználásával elsősorban zsákokat
és zsákszöveteket készítettek.

Szegedi Jutaárugyár fejlődése az államosítás után. Az üzem az államo-
sítás után is megtartotta eddigi profilját. Elsősorban ipari és mező-
gazdasági zsákokat, ezenkívül kender, len, juta, kevert és tiszta juta
szöveteket állít elő. Az utóbbit főleg exportra.

Tekintélyes beruházásokkal, az üzem jobb szervezésével nagymér-
tékben emelkedett a termelés. Már az ötéves terv befejezésekor sike-

rült az 1938. év termelési szintjének kétszeresét elérni. Ezzel kapcsolatban lényegesen megnövekedett a munkások létszáma is. A termelés terén elért eredményekről és a munkáslétszámról az alábbi táblázat nyújt képet [19]:

Termelés		Munkáslétszám
1938. év	716.7 tonna	340
1949. „	802.7 „	290
1950. „	999.2 „	318
1951. „	1461.2 „	560
1952. „	1639.0 „	595
1953. „	1669.7 „	574
1954. „	1756.7 „	561
1955. „	1759.0 „	547
1956. „	1499.6 „	532
1957. „	1732.4 „	542
1958. „	1810.0 „	640

A termelés emelkedése mellett különösen jelentős a minőségi javulás. Ennek köszönhető, hogy a gyár mind nagyobb külföldi megrendelést kapott. Így a tervteljesítés érdekében 1958-ban a szövöde 3 műszakosra tért át. A kibővülő export indokoltta tette a szakmunkások létszámának is mintegy százszal való növelését.

A Szegedi Jutaárugyár azonban még főleg a hazai szükséglet számára termel zsákokat és szöveteket. 1958-ban a termelés kb. 90%-a került az országban felhasználásra. A hazai felhasználás kb. 70%-a a Len-Kender és Műszaki Textilértékesítő Vállalat, míg 30%-a a Mezőgazdasági Eszközöket Értékesítő Szövetkezeten keresztül jutott a fogyasztókhoz. 1959-től kezdve a termelés kb. 1/6-a jut az exportra. Fő vásárlók Nyugat-Németország, Dánia és Hollandia.

Nyersanyag és energia ellátás. Az üzem nyersanyagait részben a hazai textilipari termékek, részben pedig a külföldi juta képezi. Általában a felhasznált nyersanyag 60%-a belföldi és 40%-a külföldi eredetű. A kendert, lenkócot a hazai Rostkikészítő Vállalatok szállítják. A Pakisztánból származó juta pedig Hamburgon keresztül jut el hozzánk. Az üzem saját energiatermelése csupán a fűtést szolgálja. Az üzemi energiát a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalattól kapja. Az évi fogyasztás 1 010 000 KW ó.

Fejlesztési lehetőségek. Bár az üzem nagy kiterjedésű területtel rendelkezik 67,027 km², a beépítettsége kicsiny 7,539 m², 11%. Ennek következtében a meglévő épületekben nagy a zsúfoltság. Szükséges lenne nagyobb fokú technikai átrendezés. A jelenleg folyó építkezések során a fonócsarnok bővül, így már lehetőség nyílik bizonyos fokú átrendezésre és új gépek beállítására.

Különösen nagy hiányát érzi az üzem a megfelelő raktárhelyiségnek. Szükséges lenne nagyobb épület a behozott juta pihentetésére, továbbá a félkész termékek raktározására.

A vállalat fejlesztését a hazai termelés mellett az export számára történő szállítások is feltétlenül indokoltta teszik. Ez egyben új lehetőséget nyújt a termelés színvonalának emelésére, de ugyanakkor nagyobb beruházásokat is igényel.

4. Szegedi Textilművek

A Szegedi Textilművek a város délnyugati részén, az ún. ipari városnegyedben van. Építését 1949-ben kezdték el. A városnak e körtől-tésen belül fekvő része, akkor még teljes egészében szántóterület volt. A Tolbuhin sugárútnak, mint főútvonalnak a peremi beépítése is hi-ányzott. Így a tervezés során csupán a szántóterület kisajátítása vált szükségessé. A gyártelep, a szükséges útvonalak, sportpálya kb. 20 kat. hold szántóterületet érintettek.

A tervezés során nagy gondot fordítottak a gyár ideális elhelyezé-sére. Az épületek nem érik el a főútvonal utcafrontját. Széles parkövezet kíséri a gyártelepet és az épületek elhelyezése a gyártelepen belül pa-vilon rendszerű. A 71 903 m² területének jelenlegi beépítettségi foka csupán 34%. Nagy terület van biztosítva az építendő szövede számára, és így lehetővé válik a gyárépületek ideális elhelyezése. Az üzem teljes kifejlesztése során sem növekedik a beépítettségi fok 75% fölé. A mo-dern szocialista gyáráépítés többé nem hasonlítható a kapitalizmus örök-ségeként még több helyen megmaradt zsúfolt gyárudvarokhoz. Itt a je-len esetben már nem is udvarokról, hanem parkokról beszélhetünk, melyeket kitűnő útvonalak kötnek össze az egyes épületekkel.

A Szegedi Textilművek a 3 éves terv időszakában készült el. Az üzem alapítására eredetileg 60 millió forintot irányoztak elő, melyet ké-sőbb még 20 millióval felemeltek. Az üzem a legmodernebb építkezési elveket valósította meg. A termekben a gépi berendezés elhelyezése is olyan megoldást nyert, mely az ember számára a lehető legkisebb moz-gással a legnagyobb gépi ellátást biztosítja. Az üzem teljes fonóipari berendezését a Szovjetunió szállította. A nagyszerű szovjet gépek 30 ezer orsójával a legmodernebb magyar fonóipari üzem létesült.

Az építkezés során nagy gondot fordítottak a helyes szellőzés meg-valósítására és az egyenletes fűtés biztosítására. Kazánház megépítésé-vel az üzem egységes gőzfűtési hálózatba nyert bekapcsolást. A gyár vízellátását pedig önálló vízművek szolgáltatják. A nagyszerű víztorony megépítésével függetlenítették a városi vízvezetéktől. A helyi vízművek építésénél tekintetbe vették a továbbfejlesztést, és az üzem teljes ki-épülése során is biztosított a vízellátás.

Az energiaellátást a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat nyújtja. Az évi fogyasztás kb. 8 millió KWó.

Az üzem termelése. A Szegedi Textilművekben a gyapotból elsősor-ban ágyneművásznak, kartonok és munkaruhák készítéséhez szükséges fonalakat állítják elő. Készítenek még ún. kötszövőipari fonalakat is, harisnyák, kardigánok és pulóverek számára.

A Textilművek első termelése 1950. január 6-án a gyűrűsfonoda részlegben indult meg. Fokozatos kiépülés során, már májusban a teljes üzem dolgozott. 1951-ben elérték a kívánt termelési szintet, és ezen a következő évek során csak némi változás adódott.

A Szegedi Textilművekhez hasonló üzem csak három működik az országban. A *Kőbányai Fonoda*, a *Győri Fonoda* és a *Kaposvári Tex-tilművek*.

A termelés eredménye tonnákban

1950.....	2297,0
1951.....	4773,1
1952.....	5034,6
1953.....	4395,0
1954.....	4697,4
1955.....	4729,1
1956.....	3914,2
1957.....	4131,5
1958.....	4166,2

1957-től kezdve az üzem új profiljaként jelentkezett a nagyobb finomságú, ún. 40-es fonál gyártása. Ez ma már az össztermelés 20—40%-át képezi. A finomabb fonalak előállítását az is indokolja, hogy az előfonó részleg túl van terelve. Az új gyártási ággal pedig a gazdaságos termelés biztosítható. Ez esetben ugyan mennyiségi csökkenés mutatkozik, de a minőségi és főleg az értékadatok jelentősen javulnak. A gyár termékei elsősorban a tiszántúli és főváros környéki szövődékbe és kötőszövőipari üzemekbe kerülnek.

A vásárló szövődék közül a Pamutszövőipari Vállalat telepei, a Soroksári Textilipar, a Csillaghegyi Lenáru gyár, Újszegedi Kender Lenaszövő, Gyapjúipari Igazgatóság vállalatai, míg a kötőszövők közül a Hódmezővásárhelyi Kötöttáru gyár, Gyulai Harisnyagyár, Békéscsabai Kötöttáru gyár, és a Pesterzsébeti Kötöttáru gyár a legfontosabbak [20].

A Szegedi Textilművek az ország egyik legjövődélmezőben működő textilipari vállalata. Rövid működési ideje alatt bizonyosságot tett arról, hogy népi demokráciáknak érdemes volt hatalmas áldozatot hozni a beruházások terén, mert ez még a könnyűipari ágak általános viszonyait is figyelembe véve, igen gyorsan akkumulálódott. Csaknem 8 év alatt a befektetett tőke visszatért.

A nagyszerű gazdaságos működés, főleg a magas gépi termelékenységen alapul.

A rövidített fonási eljárások következtében viszonylag alacsony létszámmal is dolgozik az üzem. Könnyű a gépek kiszolgálása. Míg az általános ipari gyakorlat az, hogy pl. a 34-es fonalat a gyűrűsfonoda 3 oldalon fonja, addig itt 4 oldalon.

Anyagbeszerzés, nyersanyag. A Szegedi Textilművek nyersanyagát a gyapot képezi. A nyersanyagellátást a legnagyobb részben a Szovjetunió biztosítja. Újabban tőkés országokkal való, erőteljesebb kereskedelmi kapcsolataink kiépítése során más országokból is hozunk be gyapotot. Ezek azonban legtöbbször minőségileg messze alatta maradnak a szovjet gyapotnak. Így behozunk iráni, szíriai, görög, török, sőt brazil gyapotot is. Minőségi tekintetben az utóbbi a leggyengébb.

A Szovjetunióból a gyapotot Záhonyon keresztül, tengelyen kapjuk. A többi gyapot átvétele Fiumében történik, és onnan ugyancsak vasúton kerül hozzánk.

1957 óta 16%-os műszállal való fonál is készül. Ez utóbbi nyersanyagát a Német Demokratikus Köztársaságból szerezzük be.

Munkaerőgazdálkodás. A textiliparban általánosan jellemző a nők férfiaknál nagyobb arányban való foglalkoztatottsága. A Szegedi Textil-

művekben ez a helyzet különösen szembetűnő. A foglalkoztatottak megszólását az alábbi táblázat foglalja össze: (Időpont 1958. május 22.).

	Munkás,	Műszaki, Adminisztratív	Kisegítő,	Nem ip.	Összesen.
Nő	652	12	36	21	751
életkor	28,2	32.2	30.6	49.4	29.4
Férfi	254	45	13	15	329
életkor	36,1	36.6	42.6	47.8	37.1
	906	57	49	36	1080
	30,4	35.72	33.8	48.7	31.8
Nők					
aránya	71,96	21.05	73.48	58.33	69,54

Világosan kifejezésre jut, hogy a női munkások aránya eléri a 72%-ot, és az összes foglalkoztatottak számát tekintve is, csaknem 70%-ban vannak nők az üzemben. A korszerű gyárépítéssel, nagyszerű gépi berendezéssel olyan munkafeltételeket biztosítottak, melyek minden megerősítés nélkül lehetővé teszik a nők nagymértékű alkalmazását. Egyébként nagyon jellemző a fiatalok nagy száma is. Az egész üzem foglalkoztatottjai átlagos életkora alig haladja meg a harmincat.

A dolgozók nagyszerű munkakörülményei mellett azonban még károsan hat az éjszakai műszak. Ennek a következménye, hogy a jó munkaviszonyok mellett is elég nagy a munkaerő mozgás.

A munkaslétszámviszonyok a vállalat teljes kibontakozása során azonban lényegesen nem változtak. Míg 1950-ben összesen 808 főt foglalkoztattak, addig 1951-ben már 1135-öt. A foglalkoztatottságnak ez az aránya pedig állandósult.

Az üzem fejlesztésének lehetőségei. Az üzem fejlesztésének társadalmi és közgazdasági lehetőségei vannak. Társadalmi feltételeit elsősorban az adja meg, hogy Szeged, mint a délmagyarországi területek központja, a könnyűipar területén még lényegesen fejleszthető. A környező területek mezőgazdasági termelésének növelésével elegendő munkaerő jut az ipari termelés számára. Szeged fejlesztése megegyezik azzal a kormányprogrammal is, mely a mezőgazdasági jellegű területek fokozott iparosítását kívánja, elsősorban a könnyűipar, illetőleg a viszonylag kevesebb nyersanyagot igénylő nehézipari ágakkal. Ez esetben Szeged ipari szerepe tovább emelkedne.

Közgazdasági feltételek is indokoltá teszik az üzem továbbfejlesztését. Jelenleg a szegedi üzem termékeit az ország legtávolabbi részébe is szállítja. Így meglehetősen tetemes szállítási költség terheli a félkész árukat. A második ötéves terv során indokolt az oly módon való fejlesztés, mely a fonoda megnövelése mellett, ugyanitt szövőipari üzemet létesít. Ezáltal lehetőség nyílik arra, hogy fonóüzem ellássa a környező területek szövőipari üzemait megfelelő fonállal, másrészt pedig a termelés zömét a helyszínen készárúvá dolgozzák fel.

A fonóipari üzemnek a jelenleg másfélszeresére való kibővítésével, továbbá 1000 szövőgépes automata szövőde megépítésével valóban kialakulna a kombinát. Ezzel a Szegedi Textilművek az ország legnagyobb textilipari üzemévé válna. Lényegesen megnövekedne a munkaerő-

igény. A fonoda mintegy 422, a szövöde 1230 főt igényelne. Az összes foglalkoztatottak száma így módon mintegy 2750-re emelkedne.

A textilművek építésénél a további fejlesztés lehetőségére számítottak. A megfelelő hely rendelkezésre áll, csupán a második ötéves terv során a beruházásra szükséges 150 millió forintot kellene biztosítani. A jelenlegi gazdálkodási viszonyok pedig azt mutatják, hogy a népgazdaságnak ez a beruházása egyike a legjövödelmezőbbeknek lenne, mert a befektetés 7—8 év alatt megtérülne.

Amint a rövid vázlatból kitűnik, a textilipari vállalatok Szeged gazdasági életében igen fontos szerepet töltenek be. A textil üzem a Ruhagyárral együtt a város munkásságának majdnem a felét foglalkoztatja. A termelt javak értéke pedig meghaladja az összes vállalat iparcikkeinek a felét. Így a város könnyűipari jellegében is kidomborodik a textilipar kimagasló szerepe, melyet értékben csak messze követ az élelmiszer és egyéb iparág.

A textilipari üzemek továbbfejlesztéséhez minden adottság megvan városunkban. Az üzemek egy része a környező területek nyersanyagát dolgozza fel félkész és késztermékké, másrészt az itt import nyersanyagokból előállított textiliák egyik fő fogyasztóterülete az Alföld. Így országos viszonylatban is nagyon helyén való a szegedi textilipar továbbfejlesztése.

Ezek után természetes, hogy a termelésben elért előkelő helyük alapján fokozott érdeklődés nyilvánul a szegedi textilipari üzemek iránt. Így a szélesebb alapokon való továbbfejlesztést természeti — földrajzi és gazdasági tényezők egyaránt indokolják.

IV. A textilipari munkásság helyzete Szegeden

Munkaviszonyok a felszabadulás előtt. Az ipari kapitalizmus fejlődésével kapcsolatosan Szegeden is viszonylag gyorsan növekedett a proletariátus. Azonban még hosszú ideig a kisiparosok és alkalmazottak számbeli fölénye állt fenn. Így 1879-ben még csak 10 olyan üzem volt a városban, amely 20 munkásnál többet foglalkoztatott. Ebben a 10 üzemben körülbelül 600 munkás dolgozott. Ezzel szemben a 900 kisiparos 2000 alkalmazottat foglalkoztatott [21]. A század nyolcvanas éveitől kezdve azonban a gyáripari munkásság száma is megnövekedett és jelentőségük egyre nőtt. A munkásság a fokozódó kizsákmányolás elleni eredményes harc megvívásához már szervezkedett. A megalakult szakmai egyletek azonban még csak a kölcsönös segélyezésre törekedtek. Így voltaképpen akadályozták a politikai és szakszervezeti mozgalom helyes kialakulását.

A nagyobb ipartelepek kibontakozásával azonban a munkásság száma rohamosan megnövekedett, és a század végén az osztályra szerveződés Szegeden is befejeződött. A gyáripart ekkor még elsősorban az élelmiszer-, textil- és építőanyagipar jelentette. Nyersanyagaikat a környező mezőgazdasági területek, illetőleg helyi nyersanyagok biztosították. A

munkaviszonyok még meglehetősen kedvezőtlenek voltak. A kereseti lehetőségek alacsonyak. A mezőgazdaságban jelentkező válság következtében egyre többen jelentkeztek az iparban, de az ipar felszívó hatása ekkor még elenyésző volt. Ennek következtében mind nagyobb ipari tartaléksereg alakult ki és szervezetlenül könnyen a tőkések szabad prédájává vált.

De a mezőgazdasági munkásság elégtelenségét kifejező délkelet-alföldi tüntetések a szegedi munkásmozgalom számára is ösztönzőleg hatottak. Az 1894. április 22-én Hódmezővásárhelyen történt tüntetés idején a Mars téren is munkásgyűlést rendeztek. A szegedi munkásság azonban még nem volt eléggé szervezett, és az erről néhány nap múlva beszámoló napilapok nagyon lekicsinylőleg intézték el a megmozdulást. A tőkések pedig feltétlenül a tőke engedelmes rabjaiként kezelték a munkásságot, és erről tanúskodik a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1894-es évkönyve is, amikor a munkaviszonyok során megemlékezik a Szántó-Kovács János és társai ellen indított perről, és a munkásságot arról kívánja meggyőzni, hogy »a fennálló és meg nem változtatható társadalmi rend keretében csak szorgalmas munka után lehet megélni«.

Hasonlóképpen nyilatkozik az 1895-ös évkönyv is, amikor a mezőgazdasági munkaviszonyokat az alábbiakban jellemzi: »... Csongrád megyében, hol a birtok nélkül való nép erősebben hajlik az úgynevezett szocializmusra és ennek szájas izgatók által hirdetett csodaszereitől várja kétségkívül elég szármalmas helyzetének jobbrafordulását.«

Az egyre több munkást foglalkoztató szegedi textilipari üzemek első sorban a mezőgazdasági munkásságból szívták fel az új munkaerőt. A dolgos alföldi nép nagyszerűen állta meg a helyét a gépek mellett is, de a tőkések fokozott kizsákmányolása ellen még nem tudott hatásosan fellépni. Helyzetükről a század végén kiadott évkönyv számol be. *»Fel kell jegyezni, hogy a kenderfonó és szövőgyárakban az egyszerű alföldi nép olyan munkáselemet szolgáltat, mely szerény, az ausztriai hasonló gyári munkásoknál 30—40%-kal kisebb díjazás mellett igen tanulékony, szorgalmas, kitartó és olyan teljes mértékben hasznavehető, hogy ezen a vidéken fejlesztendő textilipar, mint jól alkalmazható munkásokra bizton számíthat.«* [6]. Mivel a kenderfeldolgozó ipar a munkások egy részét a Bácskából-Bánátból toborozta, szükségessé vált azok állandó elhelyezése is. A XX. század elején *Salzmann és Társa újszegedi üze*me a gyár mellett 7 földszintes lakóházat épített. Nemsokkal később a szakmunkások és mesterek számára 6 egyemeletes lakóépület is készült. Ezen említésre méltó kezdeményezés azonban hosszú ideig más üzemek tulajdonosai körében nem talált követésre.

A munkásság szervezkedése és erősödése a XX. század első évtizedében már hatványozódott.

Az 1905-ös orosz forradalmi megmozdulások erős nyomot hagynak a szegedi munkásmozgalomban is. Ezt fejezi ki a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1906-os évkönyve, amikor az öntudatra ébredő és harcba induló munkásságról a következőket írja: »Szinte mámorító izgalomban él, a hatalmi törekvések túltengése következtében sztrájkból sztrájkba lép, kárára önmagának, kárára munkaadónak és veszedelmére a magyar

iparnak és mezőgazdaságnak. És e veszedelmesen szított izgatottság a munkások nagyrésztét képtelenné teszi a közös munkára. Jobb sors után vágyó lelküket megtévesztik azok a hamis tanók, melyeknek célja nem munkájuk megbecsülését kivívni, hanem önös érdekeket szolgálni.»

Ugyanezen évkönyv a szakszervezetek tevékenységét ítéli el. »A szervezett munkásosztállyal szemben eddig teljesen szervezetlenül álltak szemben a munkaadók. Ki voltak ezáltal szolgáltatva a szervezet hatalmi intézkedéseinek, mely egyenkint és sorra eljár ellenük. Az ipartelepeken magukhoz ragadták az intézkedést, a munkabeosztást, a munkás-felfogadást, a munkateljesítmény megszabásának jogát, legkevésbé sem véve figyelembe a munkaadó érdekeit.« Másutt azt írja: »a régi pátriarchális viszony tűnőben van, helyébe a bizalmatlanság lépett«.

Arról azonban nem nyilatkozik, hogy a bizalmatlanságra elsősorban a vállalkozók adtak okot. Nem tartották be az ipartörvény minimális rendelkezéseit sem, a munkabérek pedig csak a létminimumot biztosították.

Ezt fejezték ki egyébként az év folyamán sorra kibontakozó sztrájkmozgalmak is. A kamarai jelentés szerint 1906-ban Szegeden 17 sztrájk zajlott le 1910 résztvevővel. A textilipari munkások egyetlen megmozdulása 420 embert érintett. A sztrájkmozgalmak azonban nemcsak a nagyobb üzemekben nyilvánultak meg, hanem magukkal ragadták a kisipari üzemekben dolgozó munkásságot is. A munkások sikere szervezkedésre készítette a munkaadókat is. 1906-ban megalakult a Szegedi Munkaadók Szövetsége, mely valamennyi számottevő ipartelep tulajdonosát egyesítette, a munkaadók közös érdekeinek megvédésére« [6]. Az évkönyv kifejezi a tőkésök közigazgatással szemben fennálló kívánságait is, amikor azt írja, hogy olyan közigazgatásra van szükség, »mely megvéd a jogtalanságtól, nem tűri sem a terrort, sem a zsarolást«.

Az üzemek munka és szociális viszonyaival azonban mit sem törődtek a tőkés vállalkozók. A munkavédelmi törvényeket csak vontatottan hajtották végre. Igen gyakoriak voltak a gyári balesetek. A nők mellett pedig különös előszeretettel foglalkoztatták a 10—12 éves gyermekeket. A rendkívül hosszú 12, majd 10 órás munkanap alatt 1 órás ebédszünetet tartottak. Arról azonban, hogy a munkások megfelelő helyen fogyaszthassák el ételmüket, nem gondoskodtak. Így 1908-ban a Salzman és Társa Magyar Vitorlavászon és Kendergyár újszegedi telepén a déli ebédszünetben keletkező vihar következtében ledőlt a kémény és a körülötte étkező munkásokra hullott. Hat halott és 16 súlyos sebesült a tőkésök nagyfokú embertelenségét vádolta [13].

Öltözőhelyiségek, öltözőszekrények ismeretlenek voltak. A tisztálkodási lehetőségek is legfeljebb a kézmosásig terjedtek. Ezzel a kérdéssel azonban a tőkésök mellett a hivatalos államhatalom sem törődött. Hasonlóképpen nem foglalkozott a törvény betartásával a védettkörű gyermekmunkások foglalkoztatottságát illetően. Így a világháború előtti években a kerületi iparfelügyelő minden jelentése falrahányt borsóként hatott. A Szegedi Kenderfonógyár Rt. évek során soha nem tartotta tiszteletben az 1884. évi XVII. tc. ama rendelkezéseit, mely megtiltotta a 10 óránál hosszabb ideig való foglalkoztatást. 10—12 éves gyermekeket 50—60 filléres napibérért 12 órán át dolgoztatták az igen magas hőfokú

fonalszárítóban. Ugyanakkor pedig nyomorúságos keresetükből különféle büntetések címén 20—30%-os levonásokat végeztek [22]. Sem az elsőfokú iparhatóság, sem a városi tanács, rendőrkapitányság nem tett hatásos intézkedést a törvényteleniségek megszüntetésére. Ezzel szemben azonban a munkaadók kifejezésre juttatták elégedetlenségüket az iparfelügyelő ténykedésével szemben. Erről tanúskodik a Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1912. évi jelentése, amikor azt írja, hogy a »16 éven aluli munkások korlátozott munkaideje« nagy nehézséget okoz, elsősorban a textiliparban. Védelembe vette a munkáltatókat és a gyermekek fokozott foglalkoztatottsága mellett foglalt állást, amikor a következőket írta: »A textiliparban sok olyan könnyű munka van, melyet fiatalabb munkások, s munkásnők könnyen végezhetnek minden különösebb testi és szellemi megerőltetés nélkül. S mert a 16 éven aluli munkások munkaidejét a törvény túlzott mértékben korlátozza, az olcsóbb munkaerők alkalmazása nehézségekbe ütközik. Ebből a termelési költségek fokozódása és a munkások kereseti viszonyainak rosszabbodása ered.« Ilyen viszonyok között nem is lehetett szó a törvények betartásáról, a fiatakorúak védelméről.

A helyzet még csak rosszabbodott a világháború ideje alatt. A szegedi textilgyárakat a háború megindulásakor hadi üzemekké nyilvánították. Így a Szegedi Kenderfonógyárban erre hivatkozva, a háború előtti 12 órás munkanapról a 14 órára tértek át, majd a bevonuló katonák helyett most már minden lelkiismeretfurdalás nélkül, korlátlanul alkalmaztak gyerekeket.

A munkásság egyébként is alacsony életszínvonala mélyen leszállyolt. A közszükségleti cikkek árának emelkedése a spekulánsok korlátlan szereplése, még csak fokozta a helyzet tarthatatlanságát. Így a szegedi munkásság az imperialista háború súlyát mindjobban a saját bőrén érezte. A munkásság egyre inkább háborúellenessé vált. Szembefordulásuk a háborúval mind több alkalommal jutott kifejezésre. Sokan az azonnali békekötést hangsúlyozták. A forradalmi hangulat szításában igen nagy szerepe volt az 1917. évi Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak. Így 1918. januárjában a többi gyár munkásai mellett az Újszegedi Kender- és Lenipar Rt. 600 munkása, márciusban pedig a Szegedi Kenderfonógyár 280 munkása tartott sztrájkot, annak ellenére, hogy a rendőrség és a bíróságok megtorló rendszabályokkal igyekeztek minden megmozdulást lehetetlenné tenni. A sztrájkolókért a rendőrség lakásukra ment és ütlegelésekkel toloncolták vissza őket a gyárba [23]. Május 1-ét pedig Szeged munkássága már munkaszünettel ünnepelte. A Szegedi Kenderfonógyár Igazgatósága azonban a május 1-i ünnepségen résztvevők aznapi bérét a hétfégi fizetéskor levonta. A bérüket követelő munkássággal szemben pedig minden tárgyalást megtagadtak. A megalázott munkásnők a gyár ablakainak betörésével válaszoláltak. Mire a tüntetőket a gyár igazgatósága a rendőrséggel oszlatta szét [24]. A munkásság forradalmi hangulata azonban továbbra sem csökkent, és már júniusban 727 munkás 5 és félnapos sztrájkba lépett [25].

Az egyre erősödő munkásmozgalom megsemmisítésére a kormányzat Szegeden is bevezette a rögtönbíráskodást, majd megerősítették a csendőrséget és a rendőrséget [26]. Mind ez azonban már mit sem segí-

tett. Az országosan fellépő problémákat a burzsoázia nem tudta megoldani. 1918 novemberében Szegeden is megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártja és zászlaja alá mind többen jelentkeztek a textilipari munkásság köréből is. A párt tömegbefolyása egyre inkább erősödött és a sztrájkmozgalmak szélesebbé váltak.

1919. január 1-én szénhiány miatt leállt a Szegedi Kenderfonógyár, és ezzel 800 munkás és alkalmazott keresetnélkülivé vált [27]. Néhány nap múlva megszűnt a munka az Újszegedi Magyar Kender és Lenipari Rt. telepén is [28]. A kormány által előírt, ún. szénsegély, mely a munkás átlagos heti bérének 25—30%-a volt, nem biztosította a megélhetést, más munkaalkalom pedig nem adódott. Erre január 14-én a szervezett munkásság most már ultimátumszerűen követelte a Szegedi Kenderfonógyár igazgatójától 500 korona egyszeri rendkívüli segély kiutalását [29]. Az igazgató 12 óra háladékot kért, de az erőviszonyok ez idő alatt sem változtak és a szervezeten fellépő munkások követelését kénytelen volt megadni. 160 férfimunkás 350, 25 férfimunkás 250, 56 férfimunkás 200, 329 nőmunkás 250, 106 gyermekmunkás 100 korona segélyt harcolt ki a vállalattól [30].

Március 1-én kb. 1000 munkás és tisztviselő részvételével ismét sztrájk bontakozott ki a Szegedi Kenderfonógyárban. A határozottan politikai színezetű mozgalom a tisztviselők drágasági pótlékának követelésével kezdődött, de a munkások béremelés követelése során az elkeseredés annyira ment, hogy Wimmer Fülöp igazgatóval le akartak számolni [31]. A vállalat igazgatósága a mozgalom vezetőinek elbocsátásával válaszolt, mire a tisztviselők és a velük szolidaritást vállaló munkások egyöntetűen léptek sztrájkba. A szervezett ellenállás a mozgalomban résztvevők visszavételét eredményezte [32, 33].

A világháború utáni gazdasági válság, a nyersanyag és energia hiány, a piacok megszűnése, nagyarányú munkanélküliséget eredményezett. Az üzemek csak félkapacitással dolgoztak. Ugyanakkor az infláció következtében az árak állandóan emelkedtek és a megélhetési költségek növekedése rendszeresen megelőzte a bérek emelkedését. Csak 1921-től kezdve mutatkozott némi enyhülés a munkanélküliség terén, de a keresetek továbbra is a létminimum alatt maradtak. A Szegedi Kenderfonógyár igazgatósága pl. a szerződött munkásokat sorozatosan alacsonyabb bérkategóriába sorolta. Fokozta a bérek alászállását az egyre növekvő munkaerő tartaléksereg jelentkezése. Azonban a férfi munkanélküliség mellett sokkal olcsóbb női munkaerők következtében több üzemből női munkaerőhiány mutatkozott [6].

Az általános áremelkedés, a nagyarányú úzérkedés, a munkabérek alacsony színvonala, a munkásosztály életszínvonalának további romlását idézte elő. Az elégedetlenség 1922—24-es években sorozatos sztrájkokban nyilvánult meg. Az üzemenként fellépő sztrájkok azonban nem voltak elég erősek és megkönnyítették a tőkések számára az enyhébb feltételek melletti egyezkedéseket. Így 1922-ben mindkét kendergyár munkásai sztrájkba léptek. 1923-ban a Szegedi Kenderfonógyár mellett a Hazai Textilipari Rt.-ben is nagyobbarányú bérmozgalom bontakozott ki [34]. 1924. február elején ismét a Szegedi Kenderfonógyár, majd május végén a Hazai Textilipari Rt. munkásai sztrájkoltak.

1925 után a pénzügyi stabilizáció csak részleges fellendülést eredményezett. A textilipari üzemek termelése ugyan növekedett, de a munkabérek nem érték el a háború előtti bérszintet. Ugyanakkor azonban a munkaidő állandóan 9 és fél óra volt, a munkanélküliség ellenére szinte rendszeres volt a túlóráztatás. A bérharcok a további években is megmaradtak. 1927. októberében a Szegedi Kenderfonógyárban, majd ezt követően a Varga-féle kötélgyárban és Pollák Sámuel üzemében is eredményes bérharc volt [35]. 1928 nyarán, majd őszén a Szegedi Kenderfonógyár kéthetes sztrájkja a legfigyelemreméltóbb szegedi bérmozgalom. A nagyobb eredmények elérését azonban megakadályozta a helyi szociáldemokrata vezetők megalkuvó, áruló magatartása. A sztrájk 5%-os béremelést ért el, de a kizárt munkásokat a visszavétel után rövidesen munkásfölöslegre való hivatkozással elbocsátották. A Magyar Kommunista Párt illegális lapja őszinte elismeréssel írt a szegedi textilmunkások immár országos méretű megmozdulásáról. »Az úgyszólván szervezetlen textilmunkásoknak nem első ilyen megmozdulása, kitartása és példát nyújtó szolidaritása azt mutatja, hogy a hihetetlen gazdasági viszonyok között nyomorgó textilmunkásnők és munkások rájöttek már arra, hogy csakis harc útján lehetséges javítani helyzetükön.« [36] Említésre érdemes, hogy ebben az időben a rendkívüli rossz lakásviszonyok enyhítésére a Hazai Textilipari Rt. a vállalat saját területén 15 szoba-konyhás kis házat épített a szakmunkások számára. E szociális ténykedése mellett azonban megkötötte a munkások kezét is. Az elégedetlenkedők így módon nemcsak a gyárból, hanem a lakásból is kikerülhettek.

Az 1929-ben kibontakozó világgazdasági válság mind erősebben érezte hatását a textiliparban is. A kisebb vállalatok már a válság első évében fizetéseképtelenné váltak és megszűntek, míg a középvállalatok, mint a Hazai Textilipari Rt. a csődbejutás után új tőkecsoportok kezében folytatták tevékenységüket. Súlyosan érintette a válság a legnagyobb textilipari üzemeket is, de a vállalatok vezetősége sikerrel hárította a válság terheit a munkásságra. A rendkívüli nagyszámú munkanélküli csak fokozta a munkaerőkinálatot és ezzel elősegítették a gyárosok által amúgy is igen alacsonyra megállapított munkabérek további csökkentését.

A Munkaadók Szövetsége már 1929 októberében foglalkozott a munkabérek rendezésével. A Szegedi Kenderfonógyár igazgatója a kenyér árának csökkentésével indokolta az alapbérek leszállítását. 1931-ben a Magyar Kender és Lenipari Rt.-nél a »rossz gazdasági helyzetre« való hivatkozással csökkentették a munkabéreket [37]. Az igazgatóság elnöke a tisztviselők fizetését a létminimum biztosítása mellett progresszív alapon kívánta megoldani, úgy, hogy »egy tisztviselő se veszítse el kenyérét«. A gazdasági helyzet továbbromlása következtében azonban 3 hónap múlva további 20—28%-os bércsökkentést hajtottak végre. Amennyire szívügye volt a vállalatvezetésnek a tisztviselők megtartása, annál kevésbé foglalkoztak a munkások kenyér nélkül maradásával. Így már 1929 őszén az újszegedi kendergyárból mintegy 250 munkást küldtek el. Szigorúan érvényesíthették a munkaadók korlátlan jogaikat és első sorban az ún. »felforgató elemeket« küldték az utcára. Ez a tény ismét

lehetőséget adott a munkabérek további csökkentésére. Így adódhattak olyan mélységes ellentétek, hogy míg a szakképzett munkás havi keresete 60—80 pengő volt, addig az igazgató 3500 pengőt vett fel fizetés címén, melyhez még kétezer pengőt egyéb költségek megtérítése címén kapott [37].

A válság éveiben az idénymunkára való hivatkozással a munkaidőt szabadon állapíthatták meg. Míg 1927-ben az átlagos munkaidő 9 óra volt, addig 1931—33-ban már 10—12 órára emelkedett. A nagymértékű kizsákmányolást csak fokozták a rendkívül rossz lakásviszonyok. A válság éveiben állandóan fenyegetett a kilakoltatás veszélye. Az 1932-ben kiadott kormányrendelet ugyan megtiltotta a kilakoltatást, de a polgármester a rendelethez a következőket fűzte hozzá: »A rendelkezések azonban nem fogják azt jelenteni, hogy bárki a munkanélküliségre hivatkozással kivonhassa magát a lakásért járó bér megfizetése alól.« Ilyen indokolás után 1932 februárjában ismét folytatódtak a kilakoltatások. Jellemző volt, hogy az igazgatóságok a válság éveiben újévi ajándékokat osztogattak progresszív alapon. Így meglehetősen kevés jutott a munkásoknak és annál több a kevésbé rászoruló vezető állásokban levőknek.

A gazdasági válság megszűnése után a vontatott fejlődés még hosszú ideig éreztette hatását. A lassú változás csak a harmincas évek végén következett be. A bérvizonyok és munkafeltételek azonban már a háborús előkészületek következményeként javultak. Erről az 1938. évi kamarai jelentés a következőket írja: »A munkáskérdésekben felemlítenő jelenség nem igen mutatkozott, mert a gyárak jó részben figyelembe véve a helyzet következményeit, a bérek megfelelő emelése elől nem zárkóztak el«. Javulás állt be a szociális ellátás terén is. Így mindkét szegedi textilmagyüzemben lehetőség nyílt a gyáron belüli belgyógyászati és fogászati kezelésekre. Újszegeden bölcsőde, napköziotthon, kisebb méretű konyha és üzemi étkezde is épült. A Szegedi Kenderfonógyárban is megtették az előkészületeket a szociális fejlesztésre, de csak a népi demokratikus rendszer váltotta valóra. A második világháború évei ismét sötét korszakot jelentettek a szegedi textilmunkások életében. A három nagyüzem hadijellegű vállalattá alakult. A katonai parancsnokság ellenőrzése mellett a munkaidő korlátlanra vált, viszont nagyon szigorúan büntettek minden késést, vagy a túlórázás megtagadását. Gyakori volt a gyári fogda alkalmazása, az elhurcolás, a börtönbüntetés. Az emberi méltóságot megalázó állapotnak a felszabadulás vetett véget.

Munkaviszonyok a felszabadulás után. A felszabadulás új életet teremtett a munkásosztály számára. Szívós munkával, meg nem szűnő harccal rövid idő alatt sikerült az üzemben belül is megszerezni a vezetést. A Szakszervezeti Üzemi Bizottságok szerepe egyre nagyobb lett. A pártszervezet és az üzemi bizottságok együttes gondoskodása vezette át a dolgozókat az infláció nehéz napjaiban, majd megteremtette az alapot az új gyárvezetésre. Ez pedig az üzemek államosításával nyert befejezést. Legfőbb érték az ember lett. Megváltoztak a munkaviszonyok, nagymértékben kifejlesztették a dolgozók fokozott munkavédelmét, kibővült az üzemek egészségügyi szolgálata. Népi demokráciánk sok millió

forintot fordított a szegedi textilgyárak szociális berendezéseinek építésére. A Szegedi Kenderfonógyárban felépült a bölcsőde, a hatalmas üzemi konyha és étkezde. Minden igényt kielégítő korszerű kultúrház létesült. Berendezéseik között nem hiányzanak a filmvetítőgépek, a televízió sem.

Az Újszegedi Kender Lenszövőben már 1947-ben elkészült az 1000 személyes kultúrterem, melyet nagy üzemi könyvtárral is elláttak. A Szegedi Textilművek pedig már a legmodernebb építési elveknek megfelelően, minden szociális igényt kielégítve épült. Nagyszerű kultúrterem, könyvtár, öltöző és mosdó, sportpálya áll a dolgozók rendelkezésére.

Hasonló módon biztosították a szociális munkafeltételeket a Szegedi Jutaárugyárban is.

Mindezekhez járul az üzemi étkeztetésben résztvevők által élvezett nagyarányú kezdvezmény. A gyárak naponta több mint 3 forinttal járulnak hozzá a dolgozók étkeztetéséhez. Nem is szólva arról, hogy valamennyi textilüzemünk az indokolt helyeken védőruhát és védőételt biztosít.

Új fejezetet jelent az államosítás a dolgozók javadalmazásában is. A megfelelő munkabérek lehetővé teszik, hogy a munkások életszínvonalja egyre magasabb legyen. A kiemelkedő munkát végzők pedig jutalmakban részesülnek.

A felszabadulással megváltozott a munkás viszonya a gyárhoz és ez az új feltétel a munka hatalmas lendületében a termelés egyre nagyobb mértékű növekedésében jut kifejezésre. Az üzemhez való törhetetlen ragaszkodás, a szocialista jövőben való hit jellemzi a ma textilmunkását. Csak az ilyen szellemben végzett munkával sikerül a még fennálló nehézségek legyőzése. Ez egyben biztosíték is a kivívott eredmények megtartására és szocialista társadalmunk védelmére.

Összefoglalás

A nagyipar kibontakozása során Szeged a könnyűipar és ezen belül a textil és élelmiszeripar központjává vált. A XIX. század során létesült textilipari üzemek csaknem kizárólag a kender, len és a juta feldolgozására alakultak. 1873-ban alakult a mai Szegedi Kenderfonógyár, 1888-ban az Újszegedi Lenszövő Vállalat (előde). Az 1921-ben létesült Hazai Textilipari Rt., később Angol Magyar Jutafonógyár pedig, főleg a juta feldolgozásával foglalkozott. Ugyanebben az időben Szegeden több közép- és kisebb kenderfeldolgozó, valamint egyéb textilipari üzem is működött. Ezek egyrésze azonban az 1929—33. évek közötti világgazdasági válságban megszűnt. Az 1949—50-ben épült Szegedi Textilművek már a gyapotfeldolgozó iparunk kimagasló alkotása lett.

A textilipar nyersanyagainak kiszélesedésével, a kender, len, juta és a gyapot mellett egyre nagyobb szerepük van a műszálaknak. A műanyagok kiterjedtebb használata növelte a választékosságot, olcsóbbá tette a termelést és ugyanakkor jó minőségek előállítását is biztosította. Így a szegedi textilipari gyártmányok, különösen a műszaki szövetek a

fogyasztóközönségen kívül az iparágak hosszú sorában nyernek felhasználást.

Szeged textilipari munkássága csaknem félévszázadon át kemény küzdelmet vívott jogaiért és a forradalmi mozgalmakban mindig az élvonalban állt. Jogainak elérését azonban csak a felszabadulás tette lehetővé. A megváltozott politikai, gazdasági helyzet, a munkások új viszonya a termelésben, nagyszerű eredményeket hozott. Ma a munkásokat az üzemhez való törhetetlen ragaszkodás, a szocialista jövőben való megrendíthetetlen hit vezeti.

IRODALOM

- [1] Sándor, V.: Nagyipari fejlődés Magyarországon. 1867—1890. Budapest, 1954. pp. 771.
- [2] Szeged. Magyar városok monográfiája. Budapest, 1927. p. 206.
- [3] Moholi, K.: A magyar kender gazdaságföldrajza. (Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve, 1958. p. 155—171).
- [4] Kulinyi, Zs.: Szeged új kora. Szeged, 1901. p. 620—623.
- [5] Moholi, K.: A Szegedi Kenderfonógyár szerepe Szeged gazdasági életében. (Szegedi Pedagógiai Főiskola Évkönyve, 1958. p. 173—184).
- [6] Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1895—1940. évi jelentései.
- [7] Szegedi Kenderfonógyár évi jelentései.
- [8] Szabolcsi, G.: A Szegedi Kenderfonógyár 75 éve. Szeged, 1958. pp. 72.
- [9] Tekulics, Gy.: A Szegedi Kenderfonógyár története 1883—1939-ig. Szeged, 1957. Kézirat. pp. 42.
- [10] Dr. Tömörkény László főmérnök feljegyzései.
- [11] Szegedi Kenderfonógyár iratai: »Orosz katonaság, 1944—45.« Szegedi Állami Levéltár.
- [12] Szegedi Kenderfonógyár Terv-, Statisztikai és Munkaügyi Osztálya.
- [13] Kónya, S.: Újszegedi Kender-Lenszövő Vállalat. Szeged, 1958. pp. 72.
- [14] Tóth, I.: A Magyar Kender- Len- és Jutaiipari Rt. az 1929—33-as világgazdasági válság éveiben. Szeged, 1958. Kézirat. pp. 28.
- [15] Magyar Kender- Len- és Jutaiipari Rt. évi jelentések. Szegedi Állami Levéltár.
- [16] Magyar Kender- Len- és Jutaiipari Rt. iratai (Iparügyi Minisztérium 1943—44.) Szegedi Állami Levéltár.
- [17] Angol Magyar Jutafonó és Szövőgyár Rt. Évi mérlegek. Szegedi Állami Levéltár.
- [18] Angol Magyar Jutafonó és Szövőgyár Rt. Igazgatósági jelentések. Szegedi Állami Levéltár.
- [19] Szegedi Jutagyár Terv és Statisztikai Osztálya.
- [20] Szegedi Textilművek Terv és Statisztikai Osztálya.
- [21] Gaál, E.: A szegedi munkásság harca a Tanácsköztársaságért. Budapest, 1956. pp. 230.
- [22] Szeged és vidéke 1911. október 21. Egy modern gyár titkaiból.
- [23] Délmagyarország 1918. március 27. Munkásnők tömeges elítélése.
- [24] Szegedi Napló 1918. május 5. Munkászavargás a Kenderfonógyárban.
- [25] PI Archivum. Szegedi főispáni iratok. 1114/1918.
- [26] Délmagyarország 1918. június 6. Kihirdették Szegeden a statáriumot.
- [27] Szeged, főispáni iratok I/858/1919. Szegedi Állami Levéltár.
- [28] Tonelli, S.: A franciák Szegeden. Szeged, 1939. p. 36.
- [29] Szegedi Napló 1919. január 15. A textilmunkások mozgalma.
- [30] Szegedi Napló 1919. január 19. Megegyezés a Kenderfonógyár és munkásai között.
- [31] Igazság 1919. március 4. Isten önnel Wimmer úr!
- [32] Szegedi Napló 1919. március 2. Sztrájk a Szegedi Kenderfonógyárban.

- [33] Szegedi Napló 1919. március 4. Véget ért a kenderfonógyári tisztviselők sztrájkja.
- [34] Szegedi Híradó 1923. április 22. A Wimmer gyár 800 munkása is sztrájkkal fenyeget.
- [35] G. Soós, K.: A munkásság helyzete és sztrájkharca Szegeden az 1920-as években. A. U. Sz. Sectio Historica. 1957. p. 25—55.
- [36] Új március 1928. 11. szám. p. 581.
- [37] Magyar Kender- Len- és Jutai pari Rt. Igazgatósági jegyzőkönyvek. Szegedi Állami Levéltár.

ТЕКСТИЛЬНАЯ ПРИМЫШЛЕННОСТЬ ГОРОДА СЕГЕД

К. Мохоли

В процессе развития крупной промышленности Сегед стал центром легкой, а именно текстильной и пищевой промышленности. Текстильные фабрики, образовавшиеся в XIX. в. занимались обработкой конопли, льна и джута. Кроме них важную роль выполняла и коноплеобрабатывающая кустарная промышленность. После освобождения объединение заводов и профилирование дали большой размах развитию. В 1950 г. был готов один из самых современных промпунктов для хлопкопрядения, Сегедский текстильный завод. Наряду с использованием естественного сырья сегодня играет уже все большую роль использование искусственных веществ. Их применение возрастало сортимент, сделало более дешевым производство и сохраняло и в дальнейшем хорошее качество продуктов. Таким образом продукты сегедской текстильной промышленности играют все более важную роль наряду с нашими собственными рынками и на международных рынках.

DIE TEXTILINDUSTRIE VON SZEGED

von

K. MOHOLI

Im Laufe der Entwicklung der Großindustrie wurde Szeged der Mittelpunkt der Leichtindustrie, und innerhalb derselben der Textil- und Lebensmittelindustrie. Die im XIX. Jahrhundert entstandenen Textilfabriken beschäftigten sich mit der Aufarbeitung von Hanf, Lein und Jute. Neben den Fabriken spielte aber auch die kleingewerbliche Hanfindustrie eine wichtige Rolle. Nach der Befreiung ergaben Konzentration der Betriebe und Profilierung einen großen Aufschwung. In 1950 wurde eine der modernsten Baumwollindustrieanlagen Mitteleuropas, die »Szegeder Textilwerke« fertiggestellt. Neben den natürlichen Rohstoffen spielen heute auch schon die Kunststoffe eine immer größere Rolle. Die Anwendung von Kunststoffen erhöht die Auswahl, macht die Produktion billiger und sichert dabei auch weiterhin die Herstellung guter Qualität. Deshalb sind die Produkte der Szegeder Textilindustrie nicht nur auf dem einheimischen Markt beliebt, sondern werden immer mehr auch auf dem Weltmarkt gesucht.